

МАРК ТВЕН
ЧОВЕКЪТ, КОЙТО ПОКВАРИ
ХАДЛИБЪРГ

Превод от английски: Нели Доспевска, 1989

chitanka.info

1

Това се случи преди много години. Хадлибърг бе най-честният и почтен град в цялата околност. Той беше поддържал тази своя репутация неопетнена през цели три поколения и се гордееше с нея повече, отколкото с което и да било друго свое благо. Така се гордееше с нея и така горещо желаше да си я осигури и за следните векове, че започваше да преподава на бебетата принципите на почтеността още от люлката и от този момент нататък създаваше от подобни поучения основата на тяхната култура през всичките години, посветени на тяхното възпитание и обучение. Също така през периода, когато се оформя характерът на младото поколение, то биваше предпазвано от всякакви изкушения, така че неговата честност да има всяка възможност да се затвърди и укрепи и да проникне до мозъка на костите му. Съседните градове завиждаха на това достойно превъзходство и уж се подиграваха на Хадлибърг, че се гордее с почтеността си, като наричаха това суетност; обаче въпреки това бяха принудени да признаят, че Хадлибърг беше действително непокварим град; и с малко настояване биха също признали, че само обстоятелството, че произхожда от Хадлибърг, представляваше за един млад човек достатъчна препоръка, когато той напуснеше родния си град, за да си търси някаква отговорна служба.

Но най-после, с течение на времето, Хадлибърг има нещастieto да обиди един случайно минаващ странник — вероятно, без да съзнава това, и положително, без да го е грижа, защото Хадлибърг беше достатъчен сам за себе си и пет пари не даваше за някакви си странници, нито пък за техните мнения. Все пак добре щеше да бъде, ако в случая бе направил изключение, понеже този човек бе злопаметен и отмъстителен. През всичките си странствувания в продължение на цяла година той не забрави и тази обида и посвети всичките си свободни минути на усилието да измисли задоволително отмъщение. Той съставяше най-различни планове, те всичките бяха добри, но никой не беше достатъчно унищожителен. Дори най-

несполучливият от тях щеше да засегне голям брой хора, обаче това, което желаше, беше план, който да обхване целия град и да не остави незасегнат ни един човек. Най-после му хрумна една щастлива мисъл и когато тя му мина през ума, цялото му лице пламна от злорадство. Веднага започна да си съставя план, като си казваше: „Тъкмо това трябва да направя — да покваря града.“

Шест месеца по-късно той замина за Хадлибърг и към десет часа вечерта пристигна с двуколка пред къщата на стария касиер на банката. Свали от кабриолета някакъв чувал, нарами го и като се олюляваше под тежестта му, премина през двора и почука на вратата. Един женски глас отговори: „Влез!“ Той влезе, остави чувала зад печката в гостната и се обърна любезно към старата жена, която седеше до лампата и четеше вестник „Мисионерски глас“:

— Моля, недейте става, госпожо, не бих искал да ви безпокоя. Така... сега той е добре скрит, човек не би се и сетил, че е там. Мога ли да видя за малко съпруга ви, госпожо?

Но жената каза, че той бил в Брикстън и вероятно нямало да се завърне до сутринта.

— Много добре, госпожо, това няма значение. Просто исках да оставя под негови грижи чувала, за да го предаде на законния му собственик, когато той бъде намерен. Аз съм чужденец; той не ме познава; само минавам през града тази вечер, за да свърша една работа, която отдавна съм си наумил. Моята задача сега е свършена и си отивам доволен и малко горд, а вие никога вече не ще ме видите. Към чувала има прикачено писмо, което ще обясни всичко. Лека нощ, госпожо.

Старата жена се беше изплашила от тайнствения едър странник и се зарадва, когато той си отиде. Но любопитството ѝ се беше събудило и тя отиде право при чувала и взе писмото. То започваше със следните думи:

Да бъде публикувано или съответният човек да бъде издирен по частен път — и двата начина ще свършат работа. Този чувал съдържа златни монети, които тежат сто и шестдесет фунта, четири унции...

— Боже милостиви, и при това вратата не е заключена! — Г-жа Ричардс се втурна разтреперана към вратата и я заключи, а после спусна пердетата и застана изплашена и разтревожена, като се чудеше дали можеше да се направи нещо повече за собствената безопасност и за тази на парите. Ослуша се известно време за крадци, но след това любопитството я завладя и тя се върна при лампата и прочете писмото докрай:

Аз съм чужденец и понастоящем се връщам в родината си, където ще остана за постоянно. Благодарен съм на Америка за това, което получих под нейна закрила през дългия ми престой под нейното знаме; а на един от гражданите ѝ — жител на Хадлибърг — аз съм особено признателен за голямата добрина, която ми направи преди една-две години. Всъщност това бяха две големи добрини. Нека да обясня. Аз бях комарджия. Казвам бях. Бях разорен комарджия. Пристигнах в това градче нощем, гладен и без цент. Поисках помощ — в тъмнината; срамувах се да прося на светло. Поискал съм милостиня точно от когото трябваше. Той ми даде двадесет долара, тоест даде ми живот, според както ми се стори тогава. Той ми даде цяло състояние; защото с тези пари аз забогатях на игралната маса. И най-сетне една забележка, която направи пред мене, е останала в паметта ми и до ден-днешен и най-после ме победи; а когато ме победи, тя спаси остатъка от нравствеността ми; аз вече няма да играя на комар. Нямам представа кой беше този човек, но бих желал той да бъде намерен и да вземе тези пари, пък ако иска да ги раздаде, да ги хвърли или да ги задържи за себе си. Това е просто начинът, по който изразявам благодарността си към него. Ако можех да остана, щях да го намеря сам; но това няма значение, той ще бъде намерен. Хадлибърг е честен град, непокуварим град, и знам, че мога да му се доверя без страх. Човекът може да бъде открит чрез забележката, която направи пред мене; убеден съм, че той ще си я спомни.

Ето и плана ми: ако предпочитате, можете сам да издирите човека. Разкрийте съдържанието на настоящото писмо на всеки, за когото има вероятност да е въпросното лице. Ако той отговори: „Аз съм човекът; забележката, която направих, беше тази и тази“, проверете думите му по следния начин: отворете чувала и в него ще намерите запечатан плик, който съдържа текста на забележката. Ако думите, казани от кандидата, съответствуват на текста в плика, дайте му парите и не го питайте нищо повече, понеже сигурно той е човекът.

Но ако предпочитате да предприемете публично търсене, публикувайте настоящото писмо в местния вестник със следните допълнителни указания:

Нека след тридесет дни от днес кандидатът да се яви в кметството в 8 часа вечерта (петък) и предаде текста на своята забележка в запечатан плик на преподобния г-н Бърджес (ако той бъде така любезен да се нагърби с тази роля); и тогава нека г-н Бърджес на самото място счупи печатите на чувала, да го отвори и след като провери дали писаното е вярно; да предаде парите заедно с искрената ми благодарност на така установения мой благодетел.

Г-жа Ричардс седна леко разтреперана от възбуда и скоро потъна в горе-долу следните мисли: „Какво странно нещо!... И какво щастие за добрия човек, който е направил добро и го хвърлил в морето!... Колко хубаво щеше да бъде, ако моят мъж бе сторил това нещо — защото ние сме така бедни, тъй стари и бедни!...“ А сетне продължи с въздишка: „Но това не е бил моят Едуард; не, не той е дал двадесет долара на чужденеца. Жалко наистина, сега виждам...“ После тя си помисли, като потръпна: „Но това са пари на *комарджия*! Възнаграждението на греха: ние не бихме могли да ги приемем; ние не бихме могли да се докоснем до тях. Не искам да стоя близо до тях; струва ми се, че ще ме осквернят.“ И тя се премести по-далече, на друг стол. „Бих искала Едуард да се върне и да ги занесе в банката; всеки миг може да дойде някой крадец; страшно е да седя тук съвсем сама с тях.“

В единадесет часа г-н Ричардс пристигна и докато жена му казваше: „Толкова съм доволна, че си дойде!“, той заяви:

— Тъй съм изморен — съвсем съм съсипан от умора; ужасно е да си беден и да правиш тези тежки пътувания на моята възраст. Непрестанно да работиш, да работиш, да работиш за една заплата — да бъдеш роб на друг човек, който седи у дома по чехли, в богатство и удобства.

— Така ми е мъчно за тебе, Едуард, нали знаеш. Но успокой се, имаме си прехрана, радваме се на добро име...

— Да, Мери, всъщност само това има значение. Не обръщай внимание на приказките ми — просто моментно раздразнение, което не значи нищо. Целуни ме... ето, всичко мина и вече не се оплаквам. Какво си взела? Какво има в този чувал?

Тогава жената му разкри голямата тайна. Тя го зашемети за миг, после той рече:

— Парите тежат сто и шестдесет фунта, така ли? Знаеш ли, Мери, та това са че-ти-ри-десет хи-ля-ди долара — помисли си само, — цяло състояние! В градчето ни няма и десет души, които да притежават толкова пари. Дай ми писмото.

Той го прочете набързо и каза:

— Какво интересно приключение! Че то е цял роман; също като невъзможните неща, за които човек чете в книгите, но никога не вижда в живота. — Сега той беше възбуден, дори весел. Потупа старата си съпруга по бузата и каза шеговито: — Та ние сме богати, Мери, богати. Трябва само да заровим парите и да изгорим писмата. Ако комарджията някога дойде да ни запита какво сме направили, просто ще го погледнем студено и ще кажем: „За какви глупости разправяте? Никога не сме виждали нито вас, нито вашия чувал злато.“ И тогава той ще придобие глупав вид и...

— И междуременно, докато ти си правиш шеги, парите са все още тука, а вече настъпва времето на крадците.

— Вярно. Много добре, но какво да правим? Сами ли да потърсим човека? Не, не така: това би развалило романтиката. По-добре е да предприемем публично търсене. Помисли си само какъв шум ще се вдигне! И всички други градове ще ни завиждат; защото никой странник не би поверил подобно нещо на някой друг град, освен на Хадлибърг, и те го знаят. Това е голям коз за нас. Трябва веднага да отида в редакцията; за да не стане късно.

— Чакай... чакай... не ме оставяй тук сама с парите, Едуард!

Но той беше излязъл. Обаче само за малко. Недалеч от дома си срещна собственика — издател на вестника — и му даде документа, като каза:

— Ето една интересна работа за тебе, Кокс, помести я.

— Може да е вече късно, г-н Ричардс, но ще видя.

Когато се завърна в къщи, той и жена му седнаха да разискват тази вълшебна мистерия; те не бяха в състояние да заспят. Първият въпрос беше: кой можеше да бъде този техен съгражданин, който е дал на чужденец двадесетте долара? Този въпрос изглеждаше прост; и двамата отговориха с един глас:

— Баркли Гудсън.

— Да — каза Ричардс, — само той би могъл да направи такова нещо, то напълно му подхожда и освен него няма друг такъв човек в града.

— Всеки ще признае това, Едуард — искам да кажа, ще си го признае вътре в себе си. От шест месеца насам градът отново е придобил истинския си вид — честен, ограничен, фарисейски и скъпернически.

— Да, той винаги го наричаше така, до деня на смъртта си и го казваше на всеослушание.

— И затова го мразеха.

— О, разбира се, но той не даваше пет пари. Струва ми се, че беше най-мразеният човек измежду нас, с изключение на преподобния Бърджес.

— Е, Бърджес си го заслужава... той не ще види никога вече богомолци в черквата си. Колкото и да е долен нашият град, той може

да даде правилна преценка за него. Едуард, не ти ли изглежда странно, че чужденецът е избрал Бърджес да предаде парите?

— Хм, да, вярно. Тоест... тоест...

— Защо толкова много „тоест“? *Ти* би ли го избрал?

— Мери, може би чужденецът го познава по-добре, отколкото градът.

— *Това* няма много да му помогне!

Съпругът изглеждаше озадачен и не знаеше какво да отговори; жената не сваляше поглед от него и чакаше. Най-после Ричардс каза с колебливостта на човек, готвещ се да направи декларация, която вероятно ще бъде посрещната със съмнение:

— Мери, Бърджес не е лош човек.

Жената действително се изненада.

— Глупости! — възкликна тя.

— Той не е лош човек. Знам това. Непопулярността му се дължи на едно-единствено нещо — онова, което вдигна толкова много шум.

— Ами, това „единствено нещо“! Като че ли пък това „единствено нещо“ не беше достатъчно само по себе си.

— Разбира се, че беше достатъчно. Само че той не беше виновен за него.

— Какви ми ги говориш? Не бил виновен! Всички знаят, че действително той *беше* виновен.

— Мери, давам ти честна дума: той беше напълно невинен.

— Не мога да го повярвам и не го вярвам. Откъде знаеш?

— Трябва да ти се изповядам. Срамувам се, но ще ти се изповядам. Аз бях единственият човек, който знаеше, че той беше невинен. Можех да го спася и... и... нали знаеш как беше развълнуван градът — нямах смелостта да го сторя. Щях да настроя всички против себе си. Почувствувах се подъл, много подъл, но не смеех. Липсваше ми мъжеството да се изправя срещу всичко това.

Мери изглеждаше разтревожена и известно време мълчеше. После каза със заекване:

— Аз... аз не мисля, че щеше да бъде добре ти да... да... Човек не трябва... хм... общественото мнение... Човек трябва да бъде толкова внимателен... толкова... — Беше тръгнала по кален път и затъна; но след малко отново тръгна: — Много жалко, но... Та ние не бихме могли да си позволим такова нещо. Едуард, наистина не

можехме. О, аз за нищо на света не бих се съгласила да направя подобно нещо!

— То щеше да ни накара да загубим доброто разположение на толкова много хора, Мери; и освен това... освен това...

— Безпокоя се единствено за онова, което *той* мисли за нас, Едуард.

— Той ли? *Той* не подозира, че съм могъл да го спася.

— О — възкликна облекчено жената, — много се радвам! Щом той не знае, че си могъл да го спасиш, той... той... е, това много облекчава работата. Но, разбира се, на мене трябваше да ми е ясно, че той не знае, защото винаги се мъчи да бъде много любезен с нас, колкото малко и да го насърчаваме. Хората неведнъж са ме упреквали за това. И Уилсънови, и Уилкоксови, и Харкнесови — всички се забавляват по най-долен начин, като казват: „*Вашият приятел Бърджес*“, защото знаят, че това ме дразни. Бих желала да не проявява такова постоянство в любезността си спрямо нас. Просто не виждам защо прави това.

— Ще ти обясня. Ще ти изповядам още нещо; когато работата беше още нова и прясна и всички решиха той да бъде вързан и прекаран за гавра през целия град, угризенията на съвестта ми бяха толкова силни, че не можах да изтрая. Отидох тайно при него, казах му какво се готви и той се измъкна от града, като се завърна чак когато опасността бе преминала.

— Едуард! Ако градът беше разбрал това...

— *Недей!* Все още изтръпвам от страх, като си помисля. Разкаях се още в момента, когато го направих; и дори се боях да ти го кажа, за да не би лицето ти да ме издаде пред някого. Тогава не спях цялата нощ от тревога. Но след няколко дни видях, че никой не ме подозираше и след това изпитах доволство, че го бях направил. И все още съм доволен, Мери, много доволен.

— И аз съм много доволна сега, защото иначе щеше да бъде много жестоко за него. Да, доволна съм, защото, знаеш, ти действително беше длъжен да постъпиш така спрямо него. Но, Едуард, представи си, че някой ден работата се узнае!

— Няма да се узнае.

— Защо?

— Защото всички мислят, че Гудсън го е направил.

— Разбира се, че така ще мислят!

— Положително. А той, разбира се, пет пари не даваше какво мислят хората. Те накараха клетия стар Солсбъри да отиде и да го обвини в това и той отишъл и му вдигнал гюрултия. Гудсън го изгледал отвисоко, като че ли искал да намери някое място по него, което презира най-много, и му отговорил: „Значи, ти си анкетната комисия, а?“ Солсбъри отвърнал, че наистина бил нещо подобно. „Хм, дали трябва да им отговоря подробно или смяташ, че един общ отговор ще им е достатъчен?“ „Ако искат подробности, аз ще дойда пак, господин Гудсън. Най-напред ще им предам общия отговор.“ Гудсън рекъл: „Добре тогава, кажи им да се махат по дяволите — струва ми се, че това е достатъчно, общо казано. И ще ти дам един съвет, Солсбъри: когато дойдеш за подробностите, вземи със себе си и една кошница, за да има с какво да занесеш останките си в къщи.“

— Точно според характера на Гудсън. Той имаше само една слабост: мислеше, че може да дава по-добри съвети, от когото и да било друг.

— Така се уреди работата и ние бяхме спасени, Мери. Въпросът бе изоставен.

— Да те знае господ, не се и съмнявам в *това*.

Тогава двамата съпрузи пак започнаха с най-голям интерес да разискват върху мистерията с чувала злато. Скоро разговорът започна да страда от прекъсвания, замълчавания, причинени от дълбоки размишления. Прекъсванията ставаха все по-чести и по-чести. Най-после Ричардс потъна напълно в мислите си. Той стоя така дълго, като гледаше с празен поглед в пода и малко по малко започна да подчертава мислите си с кратки нервни движения на ръцете, които сякаш показваха раздразнение. Междувременно жена му също беше потънала в натежало от размисъл мълчание и движенията ѝ започнаха да показват безпокойство и притеснение. Най-сетне Ричардс скочи на крака и започна да се движи безцелно насам-нататък из стаята, като прекарваше пръсти през косата си, подобно на сомнамбул, който сънува лош сън. И ето, той като че ли достигна до някакво разрешение, защото, без да каже ни дума, сложи шапката си и напусна къщата. Жена му продължи да размишлява с изопнато лице, сякаш не беше забелязала, че е сама. От време на време тя промърморваше: „Не ни въвеждай в из... Но... но... ние сме толкова бедни, толкова бедни!...“

Не ни въвеждай в... Ах, кой ще пострада от това?... И никой никога няма да узнае... Не ни въвеждай..." Гласът ѝ замря в нечленоразделно мърморене. След малко тя вдигна поглед и промълви полуизплашено, полурадостно:

— Излязъл е! Но може би е вече късно, твърде късно!... А може би да не е, може би има още време. — Тя стана и постоя замислена, като стискаше и отпускаше нервно ръцете си. Леко потрепване мина през тялото ѝ и тя промълви със сухо гърло: — Боже, прости ми... Ужасно е да се мислят такива неща, но... Господи, как сме сътворени, колко чудно сме сътворени!

Тя намали светлината на лампата, промъкна се крадешком и коленичи до чувала, като опипа грапавите му страни с ръцете си, милвайки го с любов; и в бедните ѝ стари очи пламна алчен блясък. На няколко пъти тя губеше паметта си, като идваше на себе си, само за да промълви:

— Ако само бяхме почакали! Ох, ако бяхме почакали съвсем малко и ако не бяхме бързали толкова!

Междувременно Кокс се върна у дома си от редакцията и разказа на жена си цялата странна история. Те я обсъдиха разпалено и дойдоха до заключение, че покойният Гудсън е бил единственият човек в града, който би помогнал на един страдащ странник с такава щедра сума — двадесет долара. След това настъпи мълчание и двамата се замислиха. Малко по малко ги обхвана нервност и безпокойство. Най-после жената каза като че ли на себе си:

— Никой не знае тази тайна, освен семейство Ричардс... и ние... никой.

Съпругът се откъсна от мислите си с леко сепване и погледна вперено и умърлушено жена си, чието лице беше силно преbledняло; след това стана колебливо, хвърли крадешком поглед към шапката си, сетне към съпругата си — сякаш и отправяше безмълвен въпрос. Г-жа Кокс преглътна веднъж-дваж с ръка на гърлото, а после, вместо да продума, кимна с глава. В следния миг тя беше сама и си мърмореше нещо на себе си.

Ричардс и Кокс бързаха през пустите улици от противоположни посоки. Срегнаха се запъхтени в подножието на стълбата за печатницата; в нощната светлина всеки прочете мислите на другия по лицето му. Кокс прошепна:

— Никой не знае за това, освен нас, нали?

Изреченият шепнешком отговор бе:

— Абсолютно никой, честна дума, абсолютно никой!

— Ако не е твърде късно, да...

Двамата мъже тръгнаха нагоре по стълбата; в този момент ги настигна едно момче и Кокс го запита:

— Ти ли си, Джони?

— Да, господине.

— Няма нужда да изпращаш ранната поща... нито изобщо каквато и да било поща; почакай, докато ти кажа.

— Тя вече отиде, господине.

— *Отиде?* — В гласа му прозвуча неизразимо разочарование.

— Да, господине. Разписанието за Брикстън и за всички градове отвъд него от днес е променено и трябваше да предам пощата двадесет минути по-рано от обикновено. Трябваше да побързам; ако бях закъснял с две минути...

Двамата мъже се обърнаха и си тръгнаха бавно, без да чакат да чуят останалото. В продължение на десет минути нито един от тях не заговори; след това Кокс каза ядосано:

— Не мога да си представя какво те прихвана да бързаш толкова.

Другият отговори смирено:

— Виждам, че сбърках, но знаеш, просто не ми дойде на ума, преди да бе станало късно. Но следващия път...

— По дяволите следващия път! Такова нещо няма да се случи и след хиляда години.

Тогава двамата приятели се разделиха, без да си кажат лека нощ, и се затътриха към къщи с походката на смъртно наранени хора. В домовете им техните съпруги скочиха и запитаха нетърпеливо: „Е, какво?“ После видяха отговора в очите им и се отпуснаха сломено, без да чакат да им бъде отговорено с думи. И в двете къщи последва разгорещено разискване — нещо ново и за двете семейства. И други път бяха имали разисквания, но не разгорещени, нито пък буйни. Тази вечер разискванията бяха сякаш заимствувани едно от друго. Г-жа Ричардс каза:

— Само ако беше почакал, Едуард... само ако беше поспрял да си помислиш; но не, непременно трябваше да хукнеш право към печатницата и да го разгласиш на целия свят.

— В писмото се *казваше* да го публикувам.

— Това няма значение, казваше се също да предприемеш търсенето по частен път, ако искаш. Е, така ли беше или не?

— Хм, да... да, така беше; но когато си помислих какъв шум щеше да се вдигне и какъв комплимент е за Хадлибърг, че един странник е проявил такова доверие в него...

— О, да, знам всичко това; но ако се беше позамислил, щеше да видиш, че *не ще можеш* да намериш истински човек, защото той е в гроба, и не е оставил след себе си нито дете, нито коте, нито какъвто и да било роднина; и че щом като парите отиват в ръцете на хора, които страшно се нуждаят от тях и това не би навредило на никого, и... и...

Тя избухна в плач. Съпругът ѝ се помъчи да измисли нещо утешително и след малко изрече следните думи:

— Но все пак, Мери, това трябва да е за добро... *трябва* да бъде; ние знаем това. И трябва да помним, че така е предопределено...

— Предопределено! Да, всичко е предопределено, когато човек трябва да намери изход, след като се е проявил като глупак. И все пак, предопределено е било парите да дойдат при нас по този особен начин, но ти трябваше да решиш, че е твой дълг да попречиш на плановете на провидението. Кой ти даде това право? Това е грешно, да, грешно е — чисто и просто богохулно хрумване, което никак не подхожда на един скромен и смирен последовател на.

— Но, Мери, ти знаеш как през целия си живот сме били приучвани, подобно на целия град, докато това не ни е станало втора природа, нито за миг да не се замисляме, когато трябва да постъпим честно.

— О, знам, знам — непрекъснато обучение, обучение и обучение в честност — честност, закриляна още от люлката срещу всяко възможно изкушение, така че тази честност става изкуствена, неустойчива, когато изкушението дойде, както видяхме това тази вечер. Бог ми е свидетел, досега не съм изпитвала ни сянка от съмнение спрямо моята непоклатима и ненарушима честност... а сега, още първото голямо и истинско изкушение, аз... Едуард, уверена съм, че честността на този град е прогнила като моята; прогнила като твоята. Това е един долен град, един груб, скъпернически град и не притежава абсолютно никаква добродетел, освен тази прословута честност, с която така се слави и с която толкова се надува; и аз съм

твърдо уверена, че ако някога дойде ден тази честност да бъде подложена на някое голямо изкушение, прочутата му репутация ще се събори като картонена кула. Ето на, направих признанието си и се чувствавам по-добре; аз съм лицемерка и съм била такава през целия си живот, без да го съзнавам. Никой вече да не ме нарича честна — няма да позволя това.

— Аз... знаеш, Мери, и аз се чувствавам като тебе; напълно. И това ми изглежда така странно, така странно. Никога не бих могъл да го повярвам... никога.

Последва дълго мълчание; и двамата бяха потънали в мисли. Най-после съпругата вдигна глава и рече:

— Знам какво мислиш, Едуард.

Ричардс придоби буйния израз на човек, хванат на местопрестъплението.

— Срамувам се да го призная, Мери, но...

— Няма значение, Едуард, самата аз мислех по същия въпрос.

— Надявам се. Изкажи се.

— Ти мислеше дали човек не би могъл да се сети каква е била забележката, която Гудсън е направил на чужденеца.

— Напълно вярно. Чувствавам се виновен и засрамен. А ти?

— На мене това вече ми мина. Нека стъкмим тук едно легло; трябва да бдим, докато банката се отвори утре сутринта и приеме чувала в хранилището си... Ох, божичко, божичко, ако само не бяхме направили тази грешка!

Стъкмиха леглото и Мери каза:

— Ами онази забележка — каква ли може да е била? Наистина се чудя какво ли ще да е казал? Но стига, хайде да си лягаме.

— И да спим?

— Не, да мислим.

— Да, да мислим.

По това време семейство Кокс също бяха свършили както караницата, така и сдобряването си и си лягаха — за да мислят, да мислят, да се въртят в леглото и да си бият главата каква може да е била забележката, която Гудсън е направил пред самотния странник; тази златна забележка; забележката, която струва четиридесет хиляди долара, в брой.

Причината, поради която тази вечер телеграфната станция стоя отворена по-късно от обикновено, беше следната: *администраторът* на вестника на Кокс беше същевременно представител на осведомителната агенция „Асошиейтед Прес“. Би могло да се каже, че той беше неин почетен представител, защото едва ли и четири пъти годишно можеше да изпрати по тридесет думи, които да бъдат приети. Но този път работата стоеше иначе. Телеграмата му, с която съобщаваше за научената новина, получи бърз отговор:

Пратете пълни подробности — хиляда и двеста думи.

Колосална поръчка! *Администраторът* я изпълни и се почувствува най-гордият човек в щата. Докато стана време за закуска, на следната сутрин името на Хадлибърг, непокваримия град, бе в устата на всекиго в Америка, от Монреал до Мексиканския залив, от ледниците на Аляска до портокаловите горички на Флорида; и милиони, и милиони хора разискваха случката с чужденеца и неговия чувал с пари, като се чудеха дали ще се намери човекът, който му бе помогнал, и се надяваха за още новини по този въпрос — новини, които трябваше да пристигнат веднага.

2

Градчето Хадлибърг се пробуди световноизвестно, учудено, щастливо, суетно. По-суетно, отколкото човек можеше да си представи. Неговите деветнадесет изтъкнати граждани и техните съпруги се ръкуваха едни с други, грейнали, усмихнати, като си честитяха и заявяваха, че *тази* случка прибавяла нова дума в речника — Хадлибърг, синоним на *непоқварим*, — дума, предопределена да остане завинаги в речниците! А по-маловажните и незначителни граждани и техните съпруги се държаха точно по същия начин. Всички тичаха до банката, за да видят чувала със златото; а още преди пладне ядосани и завистливи тълпи започнаха да прииждат от Брикстън и от всички съседни градове; следобед и на другия ден започнаха да пристигат репортьори от цялата страна, за да видят с очите си чувала и със собствените си уши да чуят историята, да я напишат отново цялата, да нарисуват замайващи скици на чувала и къщата на Ричардс, и банката, и презвитерианската черква, и баптистката черква, и градския площад, и кметството, където щеше да бъде направена проверката и където щяха да бъдат предадени парите. Направиха също така ужасни портрети на семейство Ричардс, на банкера Пинкъртън, на Кокс, на *администратора*, на преподобния Бърджес, на началника на пощата — а дори и на Джак Холидей, безобидния лентяй, добродушен, несериозен, непочтителен рибар, ловец, приятел на момчетата и на бездомните кучета, една своего рода забележителност на града. Дребничкият, подъл, подсмъркващ, мазен Пинкъртън показваше чувала на всички новодошли и потриваше самодоволно гладките си длани, като говореше надълго и нашироко за старата репутация на града за честност и за това чудесно нейно потвърждение, изразявайки своята вяра и надежда, че примерът на града ще се разпространи надлъж и нашир из целия американски свят и ще бъде от епохално значение за нравственото възраждане. И така нататък, и така нататък.

До края на седмицата духовете отново се поуспокоиха; бурното опиянение от гордост и радост бе стихнало и се бе превърнало в нежна, приятна, безмълвна наслада — един вид дълбоко, безименно, неизразимо доволство. По всички лица се четеше кротко, свято щастие.

След това настъпи промяна. Това стана постепенно: толкова постепенно, че началото ѝ едва се забеляза; може би изобщо не се забеляза, освен от Джак Холидей, който винаги всичко забелязваше и винаги се подиграваше на всичко, каквото и да бе то. Той започна да подхвърля насмешливи забележки за това, че хората не изглеждали толкова щастливи, колкото били преди един-два дни; а след това захвана да поддържа, че новото чувство, обхванало градските жители, се задълбочава в тъга; след това пък, че преминава в болезненост; а най-после, че всички са станали толкова унили, замислени и разсеяни, че би могъл да открадне един цент от дъното на джоба и на най-стиснатия човек в града, без това да наруши замислеността му.

В този стадий — или около този стадий — главата на всяко от изтъкнатите деветнадесет семейства започна да казва по време на лягане, обикновено с въздишка:

— Ах, каква ли е могла да бъде забележката, която е направил Гудсън?

И веднага — с потрепване — се чуваше следният отговор от съответната съпруга:

— О, *недей!* Какви ужасни неща ти идват на ума? Изхвърли ги за бога от главата си!

Но същият въпрос се изтръгна от гърдите на мъжете и следващата вечер... и получаваше същия отговор. Само че по-слаб.

А на третата вечер мъжете отново си задаваха този въпрос — загрижено и унесено. Този път — и на следващата вечер — съпругите понервничиха малко и се опитаха да кажат нещо. Но не проговориха.

Обаче на по-следващата вечер те вече се окопитиха и отговориха с копнеж:

— О, ако само бихме *могли* да отгатнем!

Забележките на Холидей всеки ден ставаха все по-неприятни и язвителни. Той усърдно обикаляше насам-нататък, като се подиграваше на града индивидуално и общо. Обаче единствено неговият смях се чуваше сега в градеца: той звучеше като някаква кухня

и тъжна празнота. Никъде не се виждаше дори и усмивка. Холидей разнасяше една кутия за пури на триножник, като даваше вид, че това е фотографски апарат, спираше всички минувачи, насочваше към тях апарата и казваше:

— Готово!... А сега се усмихнете, моля — но дори и тази чудесна шега не успяваше да предизвика някакво смекчаване на тъжните им лица.

Така изминаха три седмици — оставаше още само една. Беше събота вечер, след вечеря. Вместо предишното съботно оживяване, шум, пазаруване и забавления, улиците бяха пуссти и безлюдни. Ричардс и неговата стара съпруга седяха отделно един от друг в малката си гостна, нещастни и замислени. Сега това беше станал техен вечерен обичай: предишният дългогодишен навик да се чете, да се плете, да се води приятен разговор, да се ходи на гости у съседи или да се приемат гости беше преустановен, изчезнал и забравен от векове... от преди две или три седмици. Сега никой не разговаряше, никой не четеше, никой не ходеше на гости — хората от целия градец си седяха в къщи, като въздишаха, тревожеха се и мълчаха. Всички се мъчеха да отгатнат забележката.

Пощаджията остави едно писмо. Ричардс погледна безразлично надписа и пощенския печат — и двата непознати, — а после хвърли писмото на масата и се върна към неосъществимите си мечти, към безнадеждността, теготата и нещастиято си. Два или три часа по-късно жена му се надигна уморено и тръгна да си ляга, без да му пожелае лека нощ — нещо, което сега им бе станало навик, — но се спря до писмото, погледа го малко без всякакъв интерес, а сетне го отвори и започна да го чете. Ричардс, който седеше на опрянния до стената стол с брада между коленете, чу нещо да пада. Беше жена му. Той скочи и се спусна при нея, но тя извика:

— Остави ме на мира, ужасно съм щастлива. Прочети писмото... прочети го!

Той го прочете. Погълна го и главата му се завъртя. Писмото беше изпратено от далечен щат и гласеше:

Вие не ме познавате, но това няма значение: трябва да ви кажа нещо. Току-що пристигах от Мексико и научих

за онази случка. Разбира се, вие не знаете кой е направил забележката, но аз знам и съм единственият жив човек, който знае това. Човекът беше *Гудсън*. Преди много години го познавах добре. Минавах през градчето ви през същата онази нощ и му бях на гости до пристигането на среднощния влак. Дочух как той направи тази забележка на чужденеца в тъмното — това стана на Хейл Али. Поприказвахме си с него по този въпрос, докато вървахме към тях и докато седяхме и пушихме в дома му. При разговора той спомена имената на мнозина от вашите съграждани, като за повечето се изказа по доста nelаскав начин, обаче за двама или трима се изказа благоприятно; между последните бяхте и вие. Казвам „благоприятно“ — нищо по-силно. Спомням си, че ми каза, че не обичал нито един човек в града — нито един; но, струва ми се, каза, че вие — почти съм сигурен, че се отнасяше до вас — веднъж сте му направили някаква много голяма услуга, вероятно без да съзнавате пълната ѝ стойност. Каза също, че ако притежавал богатство, би желал, когато умре, да го остави на вас, а на останалите граждани по една клетва. Така че ако сте му направили онази услуга, вие сте неговият законен наследник и имате право на чувала със злато. Зная, че мога да разчитам на вашата честност и почтеност, защото у един гражданин на Хадлибърг тези добродетели са негова непоклатима наследственост, поради това ще ви съобщя забележката, напълно спокоен, че ако не сте въпросният човек, вие ще потърсите и намерите този човек и ще се погрижите дългът на благодарност на клетия Гудсън за сторената услуга да бъде заплатен. Ето забележката: „Вие съвсем не сте лош човек; идете си и се поправете.“

Хауард Л. Стивънсън

— О, Едуард, парите са наши и аз съм така благодарна, о, така благодарна... целуни ме, миличък, от цял век не сме се целували... а така много се нуждаехме — искам да кажа, от парите... а сега ти

можеш да се отървеш от Пинкъртън и от неговата банка и вече няма никому да робуваш; струва ми се, че просто бих могла да хвъркна от радост.

Съпрузите прекараха изпълнен с щастие половин час във взаимни ласки на дивана; старите дни се бяха върнали — дни, започнали с тяхното ухажване и продължили без прекъсване, докато странникът донесе проклетите пари. След малко съпругата каза:

— О, Едуард, какъв късмет, че тъкмо ти си направил тази голяма услуга на клетия Гудсън! Аз никога не съм го харесвала, но сега го обичам. И колко благородно и великодушно от твоя страна никога да не споменеш и да не се хвалиш с това. — И тогава с оттенък на укор добави: — Но ти трябваше да кажеш на *мене*, Едуард, ти трябваше да кажеш това на твоята съпруга.

— Да, хм, хм... Знаеш, Мери.

— Престани да мънкаш и да извърташ и ми кажи как стои работата, Едуард. Винаги съм те обичала, а сега се гордея с тебе. Всички вярват, че в този град е имало само един добър и великодушен човек, а сега се установява, че ти... Едуард, защо не ми разкажеш всичко?

— Да... хм... хм... Знаеш, Мери, не мога!

— *Не можеш? Защо не можеш?*

— Виждаш ли, той... хм... той ме накара да обеща да не казвам. Жената го изгледа и каза много бавно:

— Накара... те... да обещаеш? Едуард, защо ми казваш това?

— Мери, мислиш ли, че бих излъгал?

За миг тя бе разтревожена и мълчалива, а сетне сложи ръка в неговата и каза:

— Не... не. Ние и без това много се отклонихме от правия път... бог да ни прости това! През целия си живот ти не си изрекъл нито една лъжа. Но сега... сега, след като здравата почва под нас изглежда, че се рони, ние... ние... — Гласът ѝ се изгуби за миг и след това тя каза съкрушено: — „Не ни въвеждай в изкушение...“ Мисля, че ти наистина си дал това обещание, Едуард. Нека бъде така. Да не зачекваме този въпрос. Всичко това вече е минало; нека отново бъдем щастливи; сега не е време за черни облаци.

Едуард трябваше да положи големи усилия да възприеме съвета ѝ, тъй като блъскаше ума си, мъчейки се да си спомни каква услуга бе

направил на Гудсън.

Двамата съпрузи лежаха будни по-голямата част от нощта, Мери щастлива и заета с мислите си, а Едуард също зает с мислите си, но не така щастлив. Мери си правеше планове какво ще направи с парите. Едуард се стараяше да си припомни въпросната услуга. Отначало съвестта му го измъчваше заради лъжата, която беше казал на Мери, ако изобщо това беше лъжа. След дълги размисления той си каза: „Да предположим, че *наистина* беше лъжа? Тогава какво? Толкова ли е важно? Нима *делата* ни не са често пъти лъжи? Защо тогава човек да не може да *изрече* една лъжа? Ето и Мери — какво направи тя? Докато той бързаше да изпълни честно поръчението, какво направи тя? Вайкаше се, че не бяха унищожили писмата и задържали парите! Кражбата по-хубаво нещо ли е от лъжата?“

По *тази* точка той вече не се тревожеше — лъжата остана на заден план и на нейно място дойде успокоение. Изпъкна следващият въпрос: *беше* ли той направил тази услуга? Е, добре, налице бяха показанията на самия Гудсън, според както бяха предадени в писмото на Стивънсън; не би ли могло да има по-сигурни показания по този въпрос — те представляваха дори *доказателство*, че я беше направил. Разбира се. Така че и този въпрос беше разрешен... Не, не напълно. Той си припомни с потреперване, че този непознат г-н Стивънсън не беше съвсем сигурен дали човекът, който направил услугата, е бил Ричардс или някой друг и о, боже, той бе поставил това като въпрос на чест! Сам той трябва да реши къде трябва да отидат тези пари... а г-н Стивънсън не се съмняваше, че ако Ричардс не беше въпросният човек, той най-почтено ще потърси и намери съответното лице. О, ужасно беше да поставиш човек в такова положение. Ах, защо Стивънсън не бе изоставил това съмнение? Защо му е трябвало да го вмъква?

Друго съображение: как се е случило така, че името на *Ричардс* е останало в ума на Стивънсън, а не това на някой друг? Ето ти един добър довод. Да, доводът изглеждаше много добър. Той започна да изглежда все по-добър и по-добър, докато най-после се превърна в положително *доказателство*. И тогава Ричардс веднага престана да се занимава с този въпрос, тъй като инстинктът му подсказваше, че след като едно доказателство веднъж бъде установено, най-добре ще е да бъде оставено на мира.

Той вече се чувствуваше доста спокоен, обаче все още имаше една подробност, която продължаваше да се натрапва на съзнанието му: разбира се, той беше направил тази услуга това бе вече решено; но каква беше тази услуга? Той трябва да си я спомни — няма да заспи, докато не си я спомни; тогава ще се успокои напълно. И той мисли и мисли. Дойдоха му наум цяла дузина неща — възможни услуги, дори вероятни услуги, но никоя от тях не изглеждаше достатъчна, никоя не беше толкова голяма, че да заслужава наградата — парите, които Гудсън бе пожелал да завещае. А освен това, той изобщо не можеше да си спомни да бе направил такива услуги. Е, тогава... е, тогава... каква трябва да е тази услуга, която може да направи един човек толкова необикновено благодарен? О, да — спасяването на душата! Това трябва да е. Да, сега той си припомни как веднъж си бе поставил задачата да превъзпита Гудсън и бе работил в тази насока около — той се готвеше да каже три месеца, но като поразмисли повечко, това време се намали на един месец, после на една седмица, после на един ден, а после на нито един. Да, сега той си спомни, и то с неприятна за него яснота, че Гудсън му бе казал да се маха по дяволите и да си гледа работата — *той* не копнее да последва Хадлибърг в рая!

Така това разрешение пропадна — той не бе спасил душата на Гудсън. Ричардс се обезсърчи. След малко му хрумна друга мисъл: беше ли спасил имуществото на Гудсън? Не, за такова нещо не можеше да се говори — той нямаше никакво имущество. Животът му? Това е! Разбира се. Та той можеше да се сети по-рано. Този път положително беше попаднал на прав път. Сега въображението му усилено работеше.

От този момент нататък, в продължение на два изтощителни часа, той бе усърдно зает да спасява живота на Гудсън. Спасяваше го по какви ли не опасни и трудни начини. При всеки отделен случай той го спасяваше успешно до известен момент; тогава, точно когато започваше да се убеждава, че това действително се бе случило, възникваше някаква обезпокоителна подробност, която правеше цялата работа невъможна. Например по въпроса за удавянето. При този случай беше преплувал и довякъл Гудсън в безсъзнание на брега пред очите на насъбралия се народ, който го поздравяваше. Но когато всичко беше вече завършено и бе започнал да си го припомня, изскочиха цял рояк обезсилващи обстоятелства: градът би знаел за

този случай, Мери също щеше да знае, а в собствената му памет той щеше да блести като пламък, вместо да бъде някаква незабелязана услуга, която бе направил, „вероятно без да съзнава пълната ѝ стойност“. Тук той си спомни, че изобщо не можеше да плува.

Аха... ето едно обстоятелство, което бе пренебрегнал още от началото: касаеше се за услуга, която бе направил, „вероятно без да съзнава пълната ѝ стойност“. Ами че да, това би трябвало да е много лесно за отгатване — много по-лесно, отколкото всички други предположения. И малко по малко, ето ти, че той го откри. Преди много, много години Гудсън щеше насмалко да се ожени за едно много мило и хубавичко момиче, на име Нанси Хюет, обаче по един или друг начин сватбата бе осуетена; момичето умря, Гудсън си остана ерген и малко по малко се озлоби и се превърна в заклет човекомразец. Наскоро след смъртта на момичето градецът откри — или си помисли, че е открил, — че в кръвта на момичето е имало капка негърска кръв. Ричардс дълго въртя в ума си тази подробност, докато накрая му се стори да си спомня някои неща във връзка с тях — които трябва да се бяха объркали в паметта му поради дълго занемаряване. Струваше му се смътно да си спомня как сам *той* беше се научил за негърската кръв; как именно той бе разказал това на градчето; как градчето беше казало на Гудсън откъде е научило за това; как по този начин той бе попречил на Гудсън да се ожени за момиче със смесена кръв; как беше му направил тази голяма услуга, „без да съзнава пълната ѝ стойност“, всъщност без да съзнава, че изобщо прави услуга. Но Гудсън е разбрал стойността ѝ и как едва се е спасил от позора, поради което отишъл в гроба, благодарен на своя благодетел, с желанието да е бил богат, та да му остави имота си. Сега всичко беше ясно и просто и колкото повече мислеше за случая, толкова по-ясно и по-положително ставаше то; и най-после, когато се сгуши да спи доволен и щастлив, той си спомняше цялата работа така добре, сякаш беше се случила вчера. Дори нещо повече, той смътно си припомни как веднъж Гудсън му бе *изразил* благодарността си. Междувременно Мери бе изразходвала шест хиляди долара за нова къща за себе си и за нови чехли за своя пастор и след това бе се унесла в спокоен сън.

Същата тази събота вечер раздавачът бе донесъл по едно писмо на всеки един от най-видните граждани — всичко деветнадесет писма. Нямаше два еднакви плика и всичките бяха надписани с различни почерци, обаче писмата в тях бяха досущ еднакви във всички подробности, освен в една. Те всички бяха точни копия от полученото от Ричардс писмо — почерка и всичко — и всички бяха подписани от Стивънсън, но вместо името на Ричардс стоеше името на съответния получател.

През цялата нощ осемнадесет видни граждани се занимаваха с онова, което по същото време правеше и техният побратим Ричардс те влагаха цялата си енергия в старанието да си спомнят каква е била забележителната услуга, която несъзнателно бяха направили на Баркли Гудсън. За някои от тях работата не беше лесна; обаче все пак те успяха.

И докато разрешаваха тази задача, която беше трудна, съпругите им прекараха нощта в изразходване на парите, което беше лесно. През тази нощ деветнадесет съпруги изхарчиха средно по седем хиляди долара и всяка от четиридесетте хиляди в чувала, което правеше общо сто тридесет и три хиляди.

Следният ден донесе на Джак Холидей изненада. Той забеляза, че по лицата на деветнадесетте видни граждани и на техните съпруги отново се четеше старото спокойно и свято щастие. Той не можа да го разбере, нито успя да измисли някакви забележки, които биха могли да го нарушат или обезпокоят. Така че сега бе негов ред да бъде недоволен от живота. При по-внимателно преценяване всичките му лични догадки за причините на щастиято пропадаха при всеки отделен случай. Когато срещна мисис Уилкокс и забеляза изражението на спокоен екстаз по лицето ѝ, той си рече: „Котката ѝ трябва да се е окотила“, след което отиде и попита готвачката: но това не беше вярно; готвачката доловила, че господарката ѝ е щастлива, обаче не знаела причината. Когато Холидей откри точно същия израз на екстаз по лицето на Квакера Билсън (градски прякор), той беше сигурен, че някой съсед на Билсън си е счупил крака, обаче разследването показва, че такова нещо не се беше случило. Потиснатият екстаз, който се четеше по физиономията на Грегъри Иейтс, можеше да означава само едно нещо сигурно тъща му се беше поминала, — обаче и това предположение се оказа погрешно. „Ами Пинкъртън — Пинкъртън

навярно бе прибрал десет цента, които е смятал за загубени.“ И тъй нататък, и тъй нататък. В някои случаи догадките трябваше да останат под съмнение, в други те се оказаха явни грешки. Накрая Холидей си каза: „Както и да е, работата се свежда до това, че деветнадесет от семействата на Хадлибърг витаят временно в рая. Не знам как е станало това; зная само, че днес провидението е в отпуската.“

Един архитект строител от съседния щат неотдавна бе дръзнал да започне работа в това необещаващо градче и табелата му беше окачена от една седмица. Досега не бе влязъл ни един клиент; той беше обезсърчен и съжaliaваше, че е дошъл в града. Но участието му изведнъж се промени. Най-напред една, а след това и друга от съпругите на видните граждани му каза поверително:

— Елате у дома след една седмица в понеделник... но засега не казвайте нищо по този въпрос. Смятаме да строим.

Този ден той получи единадесет покани. Същата вечер писа на дъщеря си и развали годежа ѝ с нейния студент. Заяви, че тя би могла да се омъжи за много по-добра партия.

Банкерът Пинкъртън и двама или трима други заможни граждани възнамеряваха да си построят вили, обаче чакаха. Този вид хора не броят билетите си, преди да са се излюпили.

Семейство Уилсън измисли нещо ново и грандиозно маскараден бал. Не заявиха това категорично, обаче казаха поверително на всичките си познати, че обмислят този въпрос и смятат, че ще устроят бала „и ако направим това, вие ще бъдете поканени, разбира се“. Хората бяха изненадани и си казваха едни на други:

— Та те са луди, тези бедни Уилсънови, те не могат да си позволят такова нещо.

Няколко измежду деветнадесетте съпруги казаха на съпрузите си:

— Това е добра идея: ще си мълчим, докато мине техният евтин прием, и тогава *ние* ще дадем такъв бал, пред който техният ще бледнее.

Дните се нижеха един подир друг и плановете за бъдещите разточителства ставаха все по-смели и по-смели, по-фантастични, по-глупави и по-безогледни. Започваше да изглежда, като че ли всеки член на деветнадесетте семейства не само щеше да изразходва всичките четиридесет хиляди долара преди деня на получаването им, но

всъщност щеше и да задлъжнее до това време. Някои лекомислени хора не се ограничаваха само със съставяне на планове за харчене, те наистина харчеха — на кредит. Купуваха земя, чифлици, акции, хубави дрехи, коне и различни други неща, правеха ипотечи, плащаха капаро и се задължаваха да внесат остатъка... след десет дни. Но след това настъпи изтрезняване и Холидей забеляза, че по много лица започна да се появява страшна загриженост. Той отново се озадачи и не знаеше как да я тълкува. „Котетата на Уилкокс не са умрели, понеже изобщо не са се раждали; никой не си е счупил крака; тъщите не са намалели; нищо не се е случило — мистерията е неразрешима.“

Имаше и още един озадачен — преподобният мистър Бърджес. Дни наред, където и да отидеше, хората като че ли го следяха или дебнеха; и ако се намереше на някое уединено място, някой от деветнадесетте непременно се явяваше пред него, тикваше тайно в ръката му плик, прошепваше: „Да се отвори в салона на кметството в петък вечер“ и изчезваше като виновен. Той очакваше, че може би ще има един претендент за чувала — при все че и това беше съмнително, тъй като Гудсън беше мъртъв, — но и през ум не му беше минало, че всички тези хора биха могли да бъдат претенденти. Когато многоочакваният петък най-после дойде, той откри, че има деветнадесет плика.

3

Общинският салон никога не бе изглеждал по-прекрасен. Зад издигнатата на единия край площадка имаше крещяща драпировка от знамена: по стените бяха окачени редуващи се гирлянди от флагчета; балконите също бяха окичени със знамена, подпорните колони бяха цели обвити в знамена. Всичко това беше направено, за да създаде внушителна гледка за гостите, защото те щяха да бъдат многобройни и мнозина от тях щяха да бъдат свързани с пресата. Залата беше пълна. 412-те постоянни места бяха заети; също и допълнителните 68 стола, наблъскани в пътеките между редовете; имаше хора и по стъпалата на издигнатата площадка; на някои видни чужденци бяха дадени места на площадката; край наредените като подкова маси отпред и отстрани на площадката седеше цяла армия дошли отвсякъде специални кореспонденти. В залата се беше събрало най-добре облеченото общество, което градът някога бе излъчвал. Виждаха се някои доста скъпи тоалети, а няколко от дамите, които ги носеха, имаха вид на хора, несвикнали с този вид дрехи. Най-малкото, градът смяташе, че имат такъв вид, обаче това впечатление можеше да се отдаде на това, че градът знаеше, че тези дами никога по-рано не бяха носили подобно облекло.

Чувалът със златото бе сложен на малка масичка пред площадката, където цялата публика можеше да го вижда. По-голяма част от присъстващите бяха вперили в него поглед с пламенен интерес — жаден интерес, изпълнен с копнеж, трогателен интерес, малцинството от деветнадесет двойки го гледаха нежно, любовно, собственишки, а мъжката половина на това малцинство току си повтаряше наум прочувствените къси импровизирани речи на благодарност за аплодисментите и поздравленията на присъстващите, които щяха скоро да произнесат. От време на време някои от тези мъже изваждаха от джоба на жилетката си лист хартия и тайничко го поглеждаха за опресняване на паметта.

Разбира се, в залата се носеше бръмченето от разговори — в такива случаи винаги има подобно бръмчене; но най-последно, когато преподобният мистър Бърджес стана и сложи ръка върху чувала, в залата настъпи такава тишина, че той можеше да чуе как го глождят микробите. Той разказа любопитната история на чувала, след което заговори с топли думи за старата и заслужена репутация на Хадлибърг, за безукорната честност и за справедливата гордост, която градът изпитва поради тази своя репутация. Той заяви, че тази репутация представлява неоценимо съкровище; че благодарение на провидението цената на това съкровище безмерно се е увеличила, защото неотдавнашната случка бе разнесла тази слава надлъж и на шир, и по този начин бе привлякла погледите на целия американски свят към това градче и както той се надява и вярва, бе направила името му завинаги синоним на търговска непоковареност. (Ръкопляскания.)

„А кой ще бъде пазачът на това благородно съкровище? Обществото като цяло? Не! Отговорността е лична, не обществена. От този ден нататък всеки един от вас поотделно е негов върховен пазител и лично отговорен да не му бъде нанесена никаква вреда. Вие всички — всеки един от вас — приемате ли тази голяма отговорност?“ (Бурно одобрение.) „Тогаво всичко е наред. Предайте я на децата си и на децата на вашите деца. Днес вашата чистота стои над всякакви укори, погрижете се тя да си остане такава. Днес няма ни един човек между вас, който може да бъде изкушен да се докосне и до един цент, който не е негов — погрижете се и занапред да се кичите с тази добродетел.“ („Ще го направим! Ще го направим!“) „Не е тук мястото да правим сравнение между нас и другите селища, някои от които не ни гледат с добро око. Те си имат своите обичаи, ние си имаме нашите; нека бъдем доволни.“ (Ръкопляскания.) „Аз свърших. Под ръката ми, приятели мои, се намира красноречивото признание на един странник за онова, което сме; отсега нататък чрез него светът винаги ще знае какво сме ние. Ние не знаем кой е той, но от ваше име аз изразявам признателността ви и ви моля да вдигнете глас за одобрение.“

Цялата зала стана на крака като един човек и в продължение на една дълга минута стените се тресяха от гръмките викове на благодарност. След това всички насядаха и мистър Бърджес извади от джоба си един плик. Залата притаи дъх, докато пасторът разряза плика и извади от него лист хартия. Той зачете съдържанието му бавно и

внушително, докато публиката слушаше като в транс текста на този вълшебен документ, всяка от чиито думи струваше кюлче злато:

Забележката, която направих пред нещастния странник, беше следната: „Вие ни най-малко не сте лош човек: вървете си и се поправете.“

След това той продължи:

— Само след миг ще узнаем дали цитираната тук забележка съответствува на онази, която е скрита в чувала; ако се окаже, че съответствува — в което не се съмнявам, този чувал злато ще принадлежи на един наш съгражданин, който отсега нататък ще стои пред нацията като символ на извънредна добродетел, направила града ни прочут в цялата страна — г-н Билсън!

Цялата зала се беше приготвила да избухне в подходяща буря от аплодисменти, но вместо да направи това, тя остана като парализирана; в продължение на една-две минути цареше гробна тишина, а след това вълна от недоволство и мърморене заля салона — с приблизително следното съдържание: „*Билсън. Ами от къде на къде!* Двадесет долара на един непознат или на когото и да било не друг, ами Билсън! На другото да ги разправя тези!“ В този момент публиката изпадна в нов пристъп на удивление, защото откри, че докато на едната страна на залата се беше изправил дяконът Билсън със смирено наведена глава, на другата същото бе направил адвокатът Уилсън. Настъпи тишина, изпълнена с почуда.

Всички бяха озадачени, а деветнадесетте съпружески двойки бяха изненадани и възмутени.

Билсън и Уилсън се обърнаха и впериха поглед един в друг. Билсън запита хапливо:

— *Вие* защо ставате, мистър Уилсън?

— Защото имам право да стана. Може би ще бъдете така добър да обясните на публиката защо *вие* ставате.

— С голямо удоволствие. Защото написах това писмо.

— Това е дръзка лъжа! Написах го лично аз.

Сега беше ред на Бърджес да се вцепени. Той стоеше и гледаше с празен поглед ту единия, ту другия и просто не знаеше какво да прави.

Събранието бе занемяло. Пръв заговори адвокатът Уилсън, като каза:

— Умолявам председателстващия да прочете името на онзи, който е подписал писмото.

Това накара председателстващия да дойде на себе си и той прочете на глас:

Джон Уортън Билсън.

— Ето! — извика Билсън. — Какво ще кажете сега за свое оправдание? И как ще се извините пред мене и пред това обидено събрание за измамата, която се опитахте да разиграете тук?

— Не дължа никакво извинение, господине; а що се отнася до останалото, публично ви отправям обвинение, че сте откраднали от мистър Бърджес писмото ми и на негово място сте сложили препис от него, подписано със собственото ви име. Няма друг начин, по който бихте могли да се доберете до забележката; от всички живи хора единствен аз притежавах тайната на текста ѝ.

Ако това продължеше, имаше вероятност да избухне скандал; всички с тревога забелязаха, че стенографите пишат като луди; мнозина викаха:

— Председателстващия! Председателстващия! Въдворете ред! Въдворете ред!

Бърджес потропа с чукчето си и каза:

— Да не забравяме благоприличието. Очевидно станала е някаква грешка, но нищо повече. Ако мистър Уилсън ми е дал този плик, а сега си спомням, че наистина ми го даде, — той все още е у мене.

Той извади от джоба си едно писмо, отвори го, погледна го, придоби учуден и обезпокоен вид и няколко минути остана безмълвен. След това объркано и механично махна с ръка, веднъж-дваж направи усилие да каже нещо, но унило се отказа. Няколко гласове извикаха:

— Прочетете го! Прочетете го! Какво пише?

И той зачете замаяно, като сомнамбул:

Забележката, която направих пред злощастния странник, беше следната: „Вие не сте лош човек.“

(Изпълнена с учудване, публиката го гледаше вперено.)

„Вървете си и се поправете.“

(Гласове: Чудна работа! Какво може да значи това?)

— Това писмо — заяви председателстващият е подписано от Търлоу Дж. Уилсън.

— Ето! — извика Уилсън. — Смятам това да урежда въпроса! Знаех си много добре, че бележката ми е била открадната.

— Открадната! — отвърна Билсън. — Ще ви дам да разберете, че нито вие, нито който и да било от вашата пасмина не трябва да дръзва да...

Председателстващия:

— Тишина, господа, тишина! Моля и двамата да си заемете местата.

Поклащайки глави и ядосано мърморейки, те се подчиниха. Публиката беше дълбоко озадачена; никой не знаеше какво да прави при това необикновено произшествие. След малко стана Томпсън. Томпсън беше шапкар. Той би желал да е измежду деветнадесетте, обаче това не беше за него: запасът му от шапки не беше достатъчен да му осигури подобно положение. Той заяви:

— Г-н председателю, позволете ми да попитам: възможно ли е и двамата тези господа да имат право? Искам да ми отговорите дали е възможно така да се е случило, че и двамата да са казали на странника едни и същи думи? Струва ми се, че...

Стана кожарят и го прекъсна. Той беше огорчен човек; считаше се за достоен да бъде от групата на деветнадесетте, обаче не можеше да получи признание. Това го караше да се държи и да приказва по неприятен начин. Той каза:

— Не е там въпросът! *Такова нещо* би могло да се случи — два пъти в сто години, — но не и другото. Нито единият, нито другият не е

дал двадесетте долара!

(Слаби ръкопляскания.)

Билсън:

— Аз ги дадох!

Уилсън:

— Аз ги дадох!

След това всеки от тях обвини другия в кражба.

Председателстващия:

— Тишина! Седнете, моля — и двамата. И двете писма не са излизали и за миг от ръцете ми.

Глас:

— Чудесно... *този* въпрос е разрешен!

Кожарят:

— Г-н председателю, едно нещо сега е ясно: един от тези хора е подслушвал под кревата на другия и е крал семейни тайни. Ако не е против правилника на обществените събрания да се направи такова изказване, аз бих заявил, че и двамата са способни на това нещо. (Председателстващия: — Тишина! Тишина!) Оттеглям забележката си, господин председателю, и ще се ограничи само да кажа, че *ако* един от тях е подслушвал как другият е разкрил пред жена си текста на забележката, сега ще го заловим.

Един глас:

— Как?

Кожарят:

— Лесно. Двамата цитираха забележката не напълно по един и същи начин. Щяхте да го откриете, ако между двете прочитания нямаше значителен промеждутък време и разгорещена караница.

Един глас:

— Кажете разликата.

Кожарят:

— Думите „ни най-малко“ се намират в писмото на Билсън, но не и в другото.

Много гласове:

— Така е... той е прав!

Кожарят:

— И тъй, ако председателят отвори писмото, което е в чувала, и го прочете, ние ще знаем кой от тези двамата фалшификатори...

(Председателят: — Тишина!)... кой от тези двама авантюристи... (Председателят: — Тишина! Тишина!)... кой от тези двама господата... (смях и ръкопляскания)... има правото да носи медал за това, че е първият безчестен бърборко, отрасъл в този град, град, който той опозори и където отсега нататък ще му е неудобно да живее! (Шумни аплодисменти.)

Много гласове:

— Отворете го!... Отворете чувала!

Г-н Бърджес разряза чувала, пъкна вътре ръка и извади един плик. В него имаше две сгънати писма. Той рече:

— Едното е надписано: „Да не се чете, докато всички писмени съобщения, адресирани до председателя ако изобщо има такива, не бъдат прочетени.“ Другото е обозначено с думите: „Бележка за проверка.“ Позволете ми. Ето и съдържанието му:

Не изисквам първата половина на забележката, която ми бе направена от моя благодетел, да бъде цитирана дословно, тъй като тя не беше нещо забележително и може да бъде забравена; обаче заключителните й петнадесетина думи правят голямо впечатление и мисля, че могат лесно да се запомнят; ако *тези думи* не бъдат точно възпроизведени, молителят да бъде считан за измамник. Благодетелят ми започна, като заяви, че рядко давал съвет на когото и да било, но когато давал съвети, те винаги се отличавали с голяма стойност. Тогава той каза следните думи и те никога не се заличаха от паметта ми: „Ти ни най-малко не си лош човек...“

Петдесет гласа:

— Въпросът е разрешен — парите принадлежат на Уилсън! Уилсън! Уилсън да произнесе реч! Реч!

Хората наскачаха и се струпаха около Уилсън, стискаха му ръка и пламенно го поздравяваха, а междувремежно председателят удряше с чукчето си и крещеше:

— Тишина, господата! Тишина! Тишина! Оставете ме да прочета писмото докрай. Моля.

Когато тишината бе възстановена, той продължи да чете, както следва:

„Върви си и се поправи, защото иначе запомни добре думите ми ще умреш някой ден заради греховете си и ще отидеш в ада или в Хадлибърг — гледай да бъде в ада.“

Последва гробна тишина. Най-напред по лицата на гражданите премина мрачен облак; след малко обаче този облак започна да се вдига и на негово място се опита да се появи насмешливо изражение; опита се тъй усърдно, че можа да бъде потиснато само е голямо и болезнено усилие; репортьорите, гостите от Брикстън и другите външни лица наведоха глави и закриха лица с ръце, като успяха да се удържат с крайна мъка и благодарение на героично проявена учтивост. В този най-неподходящ момент всред тишината избухна гръмкият смях на един-единствен човек — смяхът на Джак Холидей.

— Ако и това не е чудесно!

Тогава цялата зала избухна в неудържим смях — чужденци и всички. Дори и сериозността на мистър Бърджес не можа да издържи и тогава цялата публика се почувствува официално освободена от всякаква въздържаност, като се възползува от тази си привилегия до възможно най-крайния предел. Това бе продължителен, бурен смях от все сърце, обаче най-сетне настъпи затишие, което трая достатъчно дълго, за да може преподобният Бърджес да се овладее, а хората отчасти да избършат очи; след това избухна отново; и пак отново; най-после Бърджес успя да произнесе следните сериозни слова:

— Безполезно, е да се опитваме да прикрием факта изправени сме пред извънредно важен въпрос. Той засяга честта на града ви, уронва доброто име на този град. Разликата от една-единствена дума между забележките, предложени от мистър Уилсън и от мистър Билсън, беше само по себе си сериозно нещо, тъй като тя показва, че единият или другият от тези господа е извършил кражба...

Двамата мъже седяха отпуснати, бездушни, смазани: но при тези думи и двамата се наелектризираха и понечиха да станат на крака...

— Седнете! — каза председателят остро и те се подчиниха. Както вече казах, това е сериозно нещо. То наистина е такова — но

само за единия от тях. Въпросът обаче стана още по-сериозен; защото сега честта и на *двамата* е в страшна опасност. Да отида ли по-далеч и да кажа, че тя се намира в неминуема опасност? И *двамата* са пропуснали да споменат решаващите петнадесет думи. — Той замълча. През следващите няколко минути мистър Бърджес остави царящата в залата тишина да окаже и задълбочи внушителното си въздействие и тогава добави: — Изглежда, че има само един начин, по който това би могло да стане. Аз питам тези господа имало ли е *заговор-споразумение*?

Из залата се понесе ниско мърморене; неговият смисъл беше: „Пипни ги и двамата.“

Билсън не беше свикнал да изпада в критични положения, той седеше безпомощен, като припаднал. Уилсън обаче беше адвокат. С мъка той се изправи на крака, бледен и разтревожен, и каза:

— Ще помоля публиката да има търпение да ме изслуша, докато обясня тази толкова неприятна работа. Съжалявам, че ще кажа онова, което сега ще ви разкрия, тъй като то ще нанесе непоправима вреда на г-н Билсън, когото до този момент винаги съм почитал и уважавал и в чиято неуязвимост спрямо изкушенията винаги съм вярвал напълно, както сте вярвали и вие. Но за да запазя собствената си чест, аз трябва да говоря — и то откровено. С чувство на срам признавам — и сега прося да ми простите, — че казах на разорения странник всички онези думи, които се съдържат в дадения от него текст, включително и унижителните петнадесет. (Сензация.) Когато съобщението бе публикувано, аз си спомних и твърдо реших да предявя претенции за чувала злато, тъй като имах пълно право и основание за това. Сега бих искал да обсъдите и прецените добре следното обстоятелство: признателността на странника към мене през онази вечер нямаше граници; самият той каза, че не може да намери достатъчно силни думи, с които да я изрази, и че ако някога му се удаде възможност, той ще ми се отплати хилядократно. Е добре, питам ви сега: можех ли да очаквам... можех ли да повярвам... можех ли дори да си представя, че при наличността на онези чувства, които прояви тогава, той ще се окаже такова неблагодарно създание, че да добави в забележката си онези напълно излишни петнадесет думи? Да ми устрои капан? Да ме изложи като клеветник, хулещ родния си град пред собствените си съграждани, събрани в една обществена зала? Това беше немислимо,

невъзможно. Написаната от него бележка щеше да съдържа само любезната начална фраза на забележката ми. В това не се съмнявах ни най-малко. На мое място вие бихте си помислили същото. Не бихте могли да очаквате долно предателство от човек, към когото сте се проявили като приятел и когото с нищо не сте обидили. И тъй с пълно доверие, със съвършена вяра, аз написах на лист хартия началните думи, които завършиха така: „Върви си и се поправи“ и се подписах. Когато се готвех да сложа листа в плик бях повикан във вътрешната си канцелария и без да мисля, оставих писмото отворено на писалището си. — Той спря, обърна бавно глава към Билсън, почака малко, а сетне добави: Искам да забележите следното: когато се върнах след малко, мистър Билсън си излизаше през външната врата. (Сензация!)

В миг Билсън се беше изправил на крака и крещеше:

— Това е лъжа! Срамна лъжа!

Председателят:

— Седнете, господине! Думата има мистър Уилсън.

Приятелите на Билсън го дръпнаха да седне на стола и го накараха да мълчи, а Уилсън продължи:

— Това са голите факти. Бележката ми лежеше на друго място на масата от онова, където я бях оставил. Забелязах това, но не му отдадох значение, като смятах, че течението я е духнало там. Че мистър Билсън би могъл да прочете един частен документ, е нещо, което не можеше и през ум да ми мине; той е почтен човек и подобно нещо от него не би могло да се очаква. Ако ми позволите, ще кажа, че добавените в неговото писмо думи „ни най-малко“ сега могат да се обяснят; това може да се отдаде на пропуск на паметта. Аз бях едничкият човек в света, който можеше да изнесе тук всяка подробност на направената забележка искам да кажа с *почтени* средства. Това е, което исках да кажа.

Една убедителна реч повече от всичко друго на света може да смути работата на умствения апарат, да опровергае убежденията и да даде нова насока на чувствата на публика, несвикнала на триковете и измамите на ораторското изкуство. Уилсън си седна победоносно. Присъстващите го потопиха във вълни от одобрителни аплодисменти; приятелите му се струпаха край него, стискаха му ръка и го поздравяваха, а Билсън бе заглушен и не му се позволи да каже ни

дума. Председателят удряше и удряше с чукчето си и продължаваше да крещи:

— Да продължим, господа, да продължим!

Най-сетне до известна степен бе възворена тишина и шапкарят каза:

— Но, господин председателю, какво има да се продължава, освен да се връчат парите?

Гласове:

— Тъкмо така! Тъкмо така! Уилсън да излезе напред!

Шапкарят:

— Предлагам да се извика три пъти „ура“ за мистър Уилсън, символ на особената добродетел, която...

Виковете „ура“ избухнаха, преди да свърши изречението си; и сред виковете, а също и сред шума от чуването на чукчето, няколко въодушевени граждани качиха Уилсън на рамената на едър негов приятел и се готвеха да го занесат триумфално до площадката. Но тогава гласът на председателя се издига над шума и бъркотията:

— Тишина! По местата си! Забравяте, че трябва да се прочете още един документ.

Когато тишината бе възстановена, той взе документа и се приготви да го прочете, обаче го остави настрана и каза:

— Забравих, това трябва да се прочете само след като се прочетат всички получени от мене писмени съобщения.

Той извади от джоба си един плик, отвори го, погледна удивено съдържанието му, погледна го още веднъж и продължи да го гледа втренчено.

Двадесет или тридесет гласа извикаха:

— Какво е това? Прочетете го! Прочетете го! И той го прочете бавно и с учудване:

Забележката, която направих пред странника...
(Гласове: „Я виж ти, ами това какво е?“...) беше следната:
„Ти ни най-малко не си лош човек.“ (Гласове: „Милостиви боже!“) Върви си и се поправи. (Един глас: „И това ако не е смайващо!“) Подписано от банкера Пинкъртън.

Сега в залата се разрази такава буря от смях, че можеше да разплаче здравомислещите. Онези, които се бяха отпуснали, се смяха, докато им потекоха сълзи, репортърите, в припадъци от смях, драскаха такива неразгадаеми стенографски знаци, които никога не биха могли да бъдат разчетени, а едно спящо куче се сепна, скочи изплашено до смърт и започна бясно да лае на царящия наоколо шум. Сред общата врява се чуваха отделни гласове:

— Ние забогатяваме с два символа на непокваримост, без да се брои Билсън! *Три!* Трябва да включим и него няма да са прекалено много! Добре — избран е Билсън! Уви, клетият Уилсън жертва на *двама* крадци!

Един мощен глас:

— Тишина! Председателят е измъкнал още нещо от джоба си.

Гласове:

— Ура! Нещо ново ли е? Прочетете го! Четете! Четете!

Председателят (чете):

Забележката, която направих и т.н. „Вие ни най-малко не сте лош човек. Вървете си“ и т.н., подписал Грегъри Йейтс.

Ураган от гласове:

— Четири символа! Ура за Йейтс! Бръкни се пак!

Буря от веселба бе обзела залата и всички бяха готови да се възползват от максималните възможности да се посмеят. Неколцина от групата на деветнадесетте, бледи и отчаяни, станаха и започнаха да си пробиват път към пътеките между столовете, обаче двадесетина гласа извикаха:

— Вратите, вратите... затворете вратите; нито един неподкупник не ще напусне залата! Сядайте всички!

Заповедта бе послушана.

— Бръкни се пак! Чети! Чети!

Председателят се бръкна пак и още веднъж от устата му започнаха да се ронят познатите думи:

Ти ни най-малко не си лош човек...

— Името! Името! Как му е името?

— Л. Инголдсби Сарджънт.

— Петима избрани. Трупайте се, символи! Продължавайте, продължавайте!

Вие ни най-малко не сте лош...

— Името! Името!

— Николас Уитуърт.

— Ура! Ура! Днес е ден на символите.

Някой започна да пее една позната мелодия с тези думи, изпускайки „днес е“ и цялата публика възторжено се присъедини; и тогава, точно навреме, някой добави още един ред:

Да не забравяте в тозчас...

Целият салон го изпя гръмогласно. Веднага бе добавен трети:

Далеч са покваримите от Хадлибърг...

Залата изпя и него. Когато последната нотка замря, гласът на Джак Холидей се чу високо и ясно да изпява последния ред:

Но символите тука са, при нас!

И това бе изпято с растящо въодушевление. Тогава развеселената публика започна отначало и изпя четирите реда два пъти с голям патос и възторг, като свърши със съкрушителни овации за „непокваримия

Хадлибърг и всички негови символи, които тази вечер ще бъдат удостоени да получат това призвание“.

Тогава виковете към председателя започнаха отново от всички краища на залата:

— Продължавайте! Продължавайте! Четете! Четете още! Прочетете всички писма, които имате!

— Точно така — продължавайте! Спечелваме си вечна слава!

Дванадесетина души станаха на крака и започнаха да протестират. Те заявиха, че този фарс бил дело на някакъв непоправим шегаджия и представлявал обида за цялото гражданство. Без съмнение, всички тези подписи били фалшифицирани...

— Седнете си! Седнете си! Млъкнете! С това признавате, че и вие сте между тях. Ще чуем и *ваши* имена.

— Г-н председателю, колко такива писма имате?

Председателят ги преброи.

— Дванадесет заедно с вече прочетените.

Избухна буря от подигравателни аплодисменти.

— Може би те всички съдържат тайната. Предлагам да ги отворите всички и да прочетете всеки подпис, който стои под този текст, като прочетете също и първите шест думи на съответното писмо.

— Подкрепям предложението!

То бе подложено на гласуване и прието с овации.

Тогава клетият стар Ричардс стана, жена му също се изправи и застана до него. Главата ѝ беше сведена надолу, за да не види никой, че плаче. Съпругът и подаде ръка и като я крепеше по този начин, започна да говори с разтреперан глас:

— Приятели мои, вие ни познавате нас двамата... Мери и мене... вече цял живот и мисля, че сте ни обичали и уважавали...

Председателят го прекъсна:

— Позволете ми. Това е свършено вярно — туй, което казвате, мистър Ричардс. Градът ви познава; той наистина ви почита и ви уважава; нещо повече — той ви обича...

Прозвуча гласът на Джак Холидей:

— Това е самата истина! Ако председателят е прав, нека събранието го подкрепи и си каже думата. Станете! Хайде хип-хип-ура! — всички заедно.

Присъстващите се изправиха като един човек, обърнаха се възторжено към старата съпругеска двойка, изпълниха въздуха със снежен ураган от веещи се кърпички и от все сърце извикаха „ура“.

Тогава председателят продължи:

— Онова, което щях да кажа, е следното: ние познаваме доброто ви сърце, мистър Ричардс, но сега не е момент да проявяваме милост към престъпниците. (Викове: „Вярно! Вярно!“) Чета по лицето ви вашето благородно намерение, но не мога да ви позволя да се застъпвате за тези хора...

— Но аз щях да...

— Моля, мистър Ричардс, седнете си. Ние трябва да прегледаме останалите писма — това е една обикновена справедливост към хората, които вече са се изложили. Веднага щом това бъде сторено, за което ви давам честната си дума, вие ще бъдете изслушан.

Много гласове:

— Вярно! Председателят е прав — сега не може да се допусне никакво прекъсване! Продължавайте... имената! Имената!... Според условията на гласуваното предложение!

Двамата стари съпрузи си седнаха неохотно и съпругът прошепна на жена си:

— Толкова мъчително е да се чака. Срамът ще бъде още по-голям, когато разберат, че ние щяхме да се застъпим само за себе си.

Веднага след това веселието наново избухна с прочитането на имената.

Вие съвсем не сте лош човек... Подпис, Робърт Дж. Титмарш.

Ти съвсем не си лош човек... Подпис, Елифалет Уийкс.

Ти съвсем не си лош човек... Подпис, Оскар Б. Уайдлъър.

В този момент присъстващите бяха озарени от мисълта да поемат сами произнасянето на първите шест думи, вместо това да се върши от председателя. Той не им беше неблагодарен за тази работа. От този момент нататък той само показваше едно по едно писмата и

чакаше. Публиката произнасяше напевно шестте думи, всички в един глас, отмерено и музикално, с плътен тембър (с дръзко наподобяване на добре познат черковен химн): „Ти с-ъ-в-с-е-м не си л-о-ш човек.“ Тогава председателят казваше: „Подпис, Арчибалд Уилкокс.“ И тъй нататък, и тъй нататък, едно име подир друго и всички се забавляваха все по-чудесно и по-чудесно, освен нещастните деветнадесет. От време на време, когато се споменеше някое особено известно име, събранието караше председателят да почака, докато се изпее целият текст на писмото от началото до заключителните думи: „И ще отидеш в ада или в Хадлибърг... гледай да бъде в а-д-а!“ И при тези по-особени случаи те прибавяха едно величествено, мъчително, обаче внушително: „А-а-а-м-и-и-н!“

Списъкът намаляваше, намаляваше, намаляваше и клетият стар Ричардс броеше имената, като потрепваше, когато се произнасяше някое име, което приличаше на неговото, и чакаше с мъчителна напрегнатост настъпването на момента, когато щеше да има унизителното право да стане заедно с Мери и да довърши речта си, която той възнамеряваше да има следното съдържание: „защото досега ние не сме направили нищо лошо и сме следвали безукорно скромния си житейски път. Ние сме много бедни и стари, нямаме си ни дете, ни коте, което да ни помогне; изкушението беше жестоко и ние му се поддадохме. Когато станах преди малко, целта ми беше да призная всичко и да помоля името ми да не се чете на това обществено място, защото ни се струваше, че не бихме могли да го понесем, но ми бе попречено да направя това. Така изискваше справедливостта; редно беше и ние да страдаме заедно с останалите. Това беше много тежко за нас. За първи път чуваме името си да се отронва от нечии уста опетнено. Бъдете милостиви заради хубавите стари дни; направете нашия срам дотолкова поносим, доколкото вашето милосърдие би могло да го направи.“

Когато във въображението си беше стигнал дотук, Мери го побутна, разбрала, че умът му е другаде. Събранието произнасяше напевно: „Ти с-ъ-в-с-е-м“ и т.н.

— Бъди готов — прошепна му Мери. — Сега идва твоето име; прочел е осемнадесет.

Песента свърши.

— Следващото! Следващото! Следващото! — прозвучаха залпове крясъци от цялата зала.

Бърджес мушна ръка в джоба си. Двамата стари съпрузи, разтреперани, понечиха да станат. Бърджес порови за миг, а сетне каза:
— Виждам, че съм прочел всичките.

Омаломощени от радост и изненада, двамата съпрузи се отпуснаха на местата си и Мери прошепна:

— Ох, слава богу, спасени сме!... Загубил е нашето писмо... не бих заменила това и със сто такива чувала!

Събранието подхвана наново импровизирания си рефрен и го изпя три пъти с все по-голям възторг, като се изправи на крака, когато за трети път стигна до заключителния стих: „Но символите тука са, при нас!“ — и завърши с викове „ура“ за „непорочността на Хадлибърг и нашите безсмъртни осемнадесет нейни представители“.

Тогава сарачът Уингейт стана и предложи да извикат три пъти „ура“ за най-честния човек в града, единствения от изтъкнатите граждани, който не се е опитал да открадне парите — Едуард Ричардс.

Трикратното „ура“ беше извикано с голяма и трогателна сърдечност; тогава някой предложи Ричардс да бъде избран за единствен пазител и символ на станалата сега свещена традиция на Хадлибърг, с власт и право да се изправи и погледне в лицето целия саркастичен свят.

Предложението бе прието с акламации; след това отново изпяха рефрена и го завършиха с думите:

Един остана символ тук, при нас!

Последва мълчание, а след това един глас се обади:

— Добре, но кой ще вземе чувала?

Кожарят (с язвителен сарказъм):

— Много просто. Парите ще се разделят между осемнадесетте непоқварими. Всеки от тях е дал на страдащия странник по двадесет долара... и онази забележка — за да мине цялата процесия на благотетелите, са били необходими двадесет и две минути. Непознатият е получил общо триста и шестдесет долара. Единственото

нещо, което те искат, е просто да им се върне заема плюс лихвата — общо четиридесет хиляди долара.

Много гласове (подигравателно):

— Точно така! Бързо! Бързо! Бъдете милостиви към бедните — не ги карайте да чакат!

Председателят:

— Тишина! Сега ще ви прочета и другото писмо на непознатия. В него се заявява:

Ако не се яви никакъв претендент (хор от възклицания), желая да отворите чувала и да разпределите парите между най-видните хора на вашия град, на които те да бъдат поверени (Викове: — „Ох! Ох! Ох!“) и употребени така, както те сметнат, че ще е най-добре за разпространението и опознаването благородната репутация на вашето общество за непокварима честност (нови викове) — репутация, към която техните имена и усилия ще прибавят нов и още по-силен блясък.

(Възторжен изблик на саркастични аплодисменти.)

— Това, изглежда, е всичко. Не — има и постскриптум:

П. П. — ГРАЖДАНИ НА ХАДЛИБЪРГ. Не съществува никаква забележка, никой не е направил такава. (Голяма сензация.) Не е имало никакъв изпаднал странник, нито някаква помощ от двадесет долара, нито пък каквато и да било благословия и комплимент — всичко това е измислица. (Общ шум и възклицания на учудване и удоволствие.) Позволете ми да ви разкажа историята си — тя не е дълга. Веднъж минах през града ви и получих горчива и незаслужена обида. Всеки друг човек би се задоволил да убие един-двама от вас и да сметне, че си е оправил сметките, обаче за мене това би било дребнаво и недостатъчно отмъщение; защото мъртвите не *страдат*. Освен това не можех да ви убия всички — пък и такъв,

какъвто съм, даже и това не би ме задоволило. Исках да уязвя всеки мъж и жена в града ви, но не телата, нито имота им, а тяхната суета — там, където глупавите и слаби хора са най-уязвими. И така, аз се преоблякох, върнах се в града и ви изучавах. Вие ми бяхте лесна плячка. Имахте стара и ненакърнима репутация за честност и естествено, гордеехте се с нея — тя беше богатство на богатствата ви, зеница на окото ви. Веднага щом открих, че внимавахте и бдяхте *да не се поддадете нито вие, нито децата ви на изкушение*, аз разбрах как трябваше да действам. О, прости същества, най-слабото от всички слаби неща е добродетел, която не е била изпитана в огъня. Изготвих плана си и съставих списък от имена. Намерението ми беше да покваря непокваримия Хадлибърг. Идеята ми беше да направя лъжци и крадци около петдесет неопетнени мъже и жени, които никога през живота си не бяха казвали лъжа, нито бяха открадвали дори стотинка. Боях се от Гудсън. Той не беше нито роден, нито отрасъл в Хадлибърг. Страхувах се, че ако приложат своя план, като ви изпратят писмото си, вие щяхте да си кажете: „Гудсън е единственият между нас, който би дал двадесет долара на някакъв клетник“ — и тогава може би нямаше да се хванете на въдицата ми. Обаче господ прибра Гудсън; тогава разбрах, че планът ми е в безопасност и сложих и заредих капана си. Може би не ще хвана всички онези, на които изпратих служещото за уловка писмо, но ако познавам добре природата на Хадлибърг, ще улова повечето от тях. (Гласове: — „Право — той пипна всички до един.“) Аз вярвам, че те предпочитат да откраднат даже пари, които явно са били спечелени *на комар*, отколкото да пропуснат случая — тези клетки, изкусени и неправилно възпитани хорица. Надявам се, че веднъж завинаги ще смажа суетността ви и ще създам на Хадлибърг нова слава — слава, която ще трае и ще се разпространи навред. Ако съм успял, развържете чувала и свикайте Комитета за разпространяване и запазване на репутацията на Хадлибърг.

Циклон от гласове:

— Отворете го! Отворете го! Осемнадесетте да излязат напред. Да излезе Комитетът за разпространяване на традицията! Непокваримите напред!

Председателят разтвори чувала и гребна шепа лъскави, големи, жълти монети, подрънка ги, след това ги разгледа...

— Приятели, това са само позлатени оловни търкалца! — възкликна той.

Това съобщение беше посрещнато с оглушителен изблик на удоволствие и когато шумът стихна, кождат извика:

— Поради явно старшинство в тази работа мистър Уилсън става председател на Комитета за разпространяване на традицията. Предлагам той да излезе напред и да приеме парите от името на колегите си.

Стотина гласове:

— Уилсън! Уилсън! Уилсън! Реч! Реч!

Уилсън (с разтреперан от яд глас):

— Ако ми позволите, и без да се извинявам за думите си, *по дяволите* парите!

Един глас:

— И това ми било баптист!

Друг глас:

— Останаха седемнадесет символа! Станете, господа, и приемете парите!

Последва мълчание — никакъв отговор.

Сарачът:

— Г-н председателю, останал ни е един-единствен почтен човек от старата аристокрация; той има нужда от пари и ги заслужава. Предлагам да назначите Джак Холидей да произведе търг за продажбата на чувала и на позлатените двадесетдоларови монети, като получените пари предадете на човека, който ги заслужава — на човека, който Хадлибърг се чувствува щастлив да почита — Едуард Ричардс.

Тези думи бяха посрещнати с голям възторг и кучето наново залая. Сарачът започна наддаването с един долар, което се последва от оживено наддаване от страна на представителите на Брикстън и Барнъм. Присъстващите приветстваха шумно всяко ново покачване на цената, с всеки миг възбудата се увеличаваше все повече

и повече, наддавачите се разпалиха и ставаха все по-смели и по-решителни, като наддаванията скочиха от един долар на пет, после на десет, на двадесет, на петдесет, на сто, после...

В началото на наддаването Ричардс прошепна отчаяно на жена си:

— О, Мери, можем ли да позволим такова нещо? Това... това... това, знаеш, е награда за почтеност, свидетелство за нравствена чистота и... и... можем ли да позволим подобно нещо? Не ще ли е по-добре да стана и да... О, Мери, какво трябва да направим? Какво смяташ, че трябва да... (Гласът на Холидей: — Предложиха ми петнадесет!... Петнадесет долара за чувала!... Двадесет!... О, благодаря!... Тридесет — отново благодаря! Тридесет! Тридесет! Тридесет!... Четиридесет ли чувам? Да, четиридесет. Давайте още, господа, давайте още!... Петдесет! Благодаря, благородни римлянино! Петдесет, петдесет, петдесет!... Седемдесет!... Деветдесет!... Прекрасно!... Сто!... Трупайте, трупайте още!... Сто и двадесет!... и четиридесет!... Точно навреме!... Сто и петдесет!... Двеста! Превъзходно! Чувам ли дв... благодаря! Двеста и петдесет!...)

— Това е ново изкушение, Едуард... цяла треперя... но, знаеш, ние избягнахме едно изкушение и това би трябвало да ни предупреди да... (Шест ли чух?... Благодаря... шестстотин и петдесет, шестстотин и... Седемстотин!) И все пак, Едуард, когато си помислиш... никой не подо... (Осемстотин долара!... Ура!... Направете ги деветстотин... Мистър Парсънс, чух ли ви да казвате... Благодаря... Деветстотин... Нима този благороден чувал със самородно олово ще отиде само за деветстотин долара? Заедно с позлатяването и всичко... Хайде!... Каза ли някой хиляда?... Искрени благодарности!... Спомена ли някой хиляда и сто? Един чувал, който ще стане най-известният в Съе...) О, Едуард (започва да хълца), ние сме *така бедни!*... Но... но... все пак направи онова, което смяташ за най-добро... направи, което смяташ за най-добро.

Едуард пропадна, тоест седеше безмълвен; седеше със съвест, която не беше доволна, но която беше надвита от обстоятелствата.

Междувременно един непознат, който приличаше на любител-детектив, преоблечен като невъзможен английски граф, наблюдаваше онова, което ставаше тази вечер, с явен интерес и с изписано по лицето задоволство; той скрито си коментираше и монологът му сега имаше

горе-долу следното съдържание: „Никой от осемнадесетте не наддава; това не е задоволително; трябва да променя тази работа — изискват го драматическите начала; те трябва да купят чувала, който се опитаха да откраднат; да, и трябва да заплатят висока цена — някои от тях са богати. Има и друго, щом съм сбъркал нещо по отношение на характера на Хадлибърг, човекът, в когото съм се излъгал, заслужава голяма награда и някой трябва да я заплати. Този беден стар Ричардс опроверга преценката ми; той е честен човек — не разбивам това, но го признавам. Да, той ме надигра, и то както трябва, и затова с право му се полага награда. И то голяма награда, стига да успея да я измъкна. Той ме разочарова, но да оставим това настрана.“

Човекът наблюдаваше търга. Когато сумата стигна хиляда долара, наддаването намалю; предлаганите цени бързо спадаха. Той зачака, като продължаваше да наблюдава. Един от състезателите излезе от строя; след това още един и още един. Тогава той наддаде един-два пъти. Когато покачванията спаднаха по на десет долара, той добави пет; някой покачи неговите с три; той почака за миг, после изведнъж покачи сумата с петдесет долара и взе чувала — за 1282 долара. Залата се разтресе от викове... след това стихна; защото той бе станал и вдигнал ръка. Тогава започна да говори:

— Желая да кажа една дума и да поискам една услуга. Аз съм колекционер на рядкости и имам връзки с лица от целия свят, които се интересуват от нумизматика. Бих могъл да спечеля от тази моя покупка и при сегашното положение; но има начин, по който — ако получа одобрението ви — ще мога да направя тъй, че всяка от тези оловни двадесетдоларови монети да получи стойността си в злато, а може би и повече. Дайте ми това одобрение и аз ще дам част от печалбата си на вашия мистър Ричардс, чиято непоколебима честност вие признахте тази вечер така справедливо и така сърдечно; този негов дял ще бъде десет хиляди долара и утре аз ще му връча парите. (Големи аплодисменти от публиката. Обаче думите „непоколебима честност“ накараха двамата Ричардс да поруменят мило, това обаче мина за скромност и не им навреди.) Ако приемете предложението ми с квалифицирано мнозинство — необходими ми са две трети от гласовете ви, — ще считам, че съм получил съгласието на града, а това е всичко, което искам. Стойността на рядкостите винаги се повишава чрез всяко нещо, което събужда любопитство и което ги прави

забележителни. Ако сега получа позволенията ви да изсека върху тези монети имената на осемнадесетте господа, които...

Девет десети от присъстващите в миг се изправиха на крака заедно с кучето — и предложението бе прието сред буря от одобрителни аплодисменти и смях.

После седнаха на местата си, а всички символи, освен „д-р“ Клей Харкнес се изправиха и започнаха буйно да протестират срещу предложеното оскърбление и заплашиха да...

— Бих ви помолил да не ме заплашвате — заяви спокойно непознатият. — Знам своите законни права и нямам обичай да се плаша от врява. (Аплодисменти.)

Човекът си седна. „Д-р“ Харкнес видя в това изгоден случай. Той и Пинкъртън бяха двамата най-богати хора на града. Харкнес беше собственик на патент за един вид мента, т.е. едно народно лекарство. Беше се кандидатира за народен представител в едната листа, а Пинкъртън в другата. И двамата имаха почти еднакви шансове за успех, борбата беше разгорещена и всеки ден се ожесточаваше все повече и повече. И двамата бяха много алчни за пари; и двамата си бяха купили по едно голямо парче земя, и то с определена цел; предстоеше да се строи нова железопътна линия и всеки от тях искаше да бъде избран, за да окаже необходимото влияние трасето да бъде прокарано там, където ще му е изгодно; един-единствен глас можеше да реши избора, а заедно с него и въпроса за две или три състояния. И двамата бяха заложили много на тези избори, а Харкнес беше смел спекулант. Той седеше близо до непознатия. Той се наведе към него, докато един или друг от символите забавляваше публиката с протести и молби, и запита шепнешком:

— Каква цена искате за чувала?

— Четиридесет хиляди долара.

— Ще ви дам двадесет.

— Не.

— Двадесет и пет.

— Не.

— Да кажем тридесет.

— Цената е четиридесет хиляди долара; нито цент по-малко.

— Добре, ще я дам. Ще дойда в хотела ви утре сутринта в десет часа. Не искам работата да се узнае; ще се видим насаме.

— Много добре. — Тогава чужденецът стана и каза на събранието: — Според мене вече е доста късно. Речите на тези господа не са без достойнства, не са безинтересни, не са лишени от изисканост; но все пак, ако ме извините, аз ще се сбогувам. Благодаря ви за голямата любезност, която ми оказахте, като приехте молбата ми. Ще помоля председателя да ми запази чувала до утре и да предаде тези три банкноти от по петстотин долара на мистър Ричардс. — Банкнотите бяха предадени на председателя. — В девет часа ще дойда за чувала, а в единадесет ще предам остатъка до десет хиляди долара лично на г-н Ричардс у дома му. Лека нощ. — И той се измъкна, като остави присъстващите да вдигнат ужасен шум, състоящ се от смесица на викове „ура“, новата песен, кучешки лай и рефрена:

Ти с-ъ-в-с-е-е-е-м не си л-о-о-ш чове-е-ек!

Когато се прибраха у дома си, двамата съпрузи Ричардс трябваше да издържат на поздравления и комплименти до полунощ. Тогава бяха оставени сами на себе си. И двамата изглеждаха малко тъжни и седяха мълчаливи и замислени. Най-после Мери въздъхна и каза:

— Мислиш ли, че сме виновни, Едуард — *много* виновни? — И очите ѝ се насочиха към трите големи банкноти на масата, където дошлите да ги поздравят хора жадно ги бяха гледали и пипали със страхопочитание.

Едуард не отговори веднага; той въздъхна и каза колебливо:

— Ние... ние не можехме да постъпим иначе, Мери. Така... знаеш, така е било предопределено.

Мери вдигна очи и го погледна втренчено, но той не отговори на погледа ѝ. Тогава тя каза:

— Мислех, че поздравленията и похвалите винаги са приятно нещо. Но сега... ми изглежда... Едуард, какво ще кажеш?

— Е?

— Ще останеш ли в банката?

— Н-не.

— Ще си подадеш оставката?

— Утре сутринта — писмено.

— Това, изглежда, ще е най-добре.

Ричардс наклони глава, захлупи лице с ръцете си и промърмори:

— По-рано не се страхувах дори когато цели океани от чужди пари преминаваха през ръцете ми, но... Мери, толкова съм изморен, толкова изморен...

— Трябва да си лягаме.

В девет часа сутринта непознатият дойде за чувала и го занесе в хотела с файтон. В десет часа Харкнес води с него разговор насаме. Странникът поиска и получи от него пет чека, адресирани до една столична банка, надписани за „приносителя“, като четири от тях бяха за по 1 500 долара, а останалият за 34 000 долара. Той сложи един от първите в портфейла си, а останалите, възлизащи на сума 38 500 долара, сложи в плик и прибави към тях една бележка, която написа, след като си отиде Харкнес. В единадесет часа чужденецът отиде в дома на семейство Ричардс и почука. Мисис Ричардс надзърна и чужденецът изчезна, без да каже ни дума. Тя се върна почервеняла и с малко колебливи стъпки, като каза задъхано:

— Положителна съм, че го познах! Снощи ми се стори, че сякаш някъде съм го виждала и по-рано.

— Той ли е човекът, който донесе чувала тука?

— Почти съм сигурна.

— Тогава той ще е несъществуващият Стивънсън, който излъга всички видни жители на този град с фалшивата си тайна. Сега, ако той е изпратил чекове вместо пари, значи, че и ние сме вътре, след като смятахме, че сме се отървали. Бях започнал горе-долу да се успокоявам след нощната си почивка, обаче видът на този плик ме поболява. Той не е достатъчно дебел; пачка от осем хиляди и петстотин долара, дори и в най-едри банкноти, е по-дебела.

— Едуард, какво имаш против чековете?

— Чекове, подписани от Стивънсън! Решил съм да взема осемте хиляди и петстотин долара, ако бъдат в банкноти, защото изглежда, че така е било предопределено, Мери, но аз никога не съм бил много смел и нямам кураж да осребря чек, подписан с това носещо беда име. То сигурно е някакъв капан. Този човек се опита да ме улови; по един или друг начин успяхме да се отървем; сега той опитва нови начини. Ако са чекове...

— О, Едуард, колко жалко! — Тя му показа чековете и заплака.

— Хвърли ги в огъня! Бързо! Не трябва да се оставим да бъдем изкушени. Това е уловка, за да може светът да се смее и на нас заедно с другите и... дай ги на мене, ако ти не можеш! — Той дръпна чековете и се помъчи да ги държи стиснати, докато отиде до печката; но той беше човешко същество, беше касиер и спря за миг, за да провери подписа. Тогава едва ли не припадна.

— Подухай ми, Мери, подухай ми! Все едно, че са злато.

— О, Едуард, колко прекрасно! Защо?

— Подписани са от Харкнес. Каква може да е тази мистерия, Мери?

— Едуард, мислиш ли, че...

— Погледни... — погледни — тук! Петнадесет... петнадесет... петнадесет... тридесет и четири. Тридесет и осем хиляди и петстотин! Мери, чувалът не струва и дванадесет долара, а Харкнес... както изглежда... е заплатил за него, колкото е поискал непознатият.

— И всичко това за нас ли е, как мислиш — вместо десетте хиляди?

— Ами че така изглежда. Пък и чековете са надписани „на приносителя“.

— Това добре ли е, Едуард? Какво означава то?

— Струва ми се, то подсказва да бъдат осребрени в някоя далечна банка. Може би Харкнес не иска работата да се разчуе. Какво е това — писмо ли?

— Да. Беше при чековете.

Беше написано с почерка на „Стивънсън“, обаче нямаше подпис. Писмото гласеше:

Аз съм разочарован. Вашата честност стои над изкушението. Имах друго мнение за нея, обаче с това свое мнение съм ви обидил и най-искрено ви моля за извинение. Почитам ви — и това също ви заявявам най-искрено. Този град не е достоен да целуне крайчеца на дрехата ви. Уважаеми господине, аз се хванах на бас сам със себе си, че във вашето самодоволно общество има деветнадесет

покварими хора. Изгубих баса. Вземете всичките пари, вие имате право на тях.

Ричардс дълбоко въздъхна и каза:

— Като че ли с огън е писано — толкова ме пари. Мери, отново съм нещастен.

— И аз също. Ох, божичко, бих желала...

— Като си помислиш, Мери... той *вярва* в мене.

— О, Едуард, недей, не мога да го понеса.

— Ако тези хубави думи бяха заслужени, Мери — а бог ми е свидетел, едно време вярвах, че ги заслужавам, — мисля, че бих дал за тях четиридесетте хиляди долара. И бих скрил това писмо; то струва повече от злато и скъпоценности; бих го запазил завинаги. Но сега... ние не може да живеем под сянката на неговото обвиняващо присъствие.

Той го хвърли в огъня. Пристигна раздавач и предаде един плик. Ричардс извади от него бележка и я прочете; тя беше от Бърджес.

В един труден момент вие ме спасихте. Снощи пък аз спасих вас. То беше за сметка на една лъжа, обаче направих тази жертва драговолно и от дълбочината на признателното си сърце. Никой в този град не знае така добре, както знам аз, колко смел, добър и благороден човек сте вие. В дъното на душата си вие не можете да ме уважавате, тъй като ви е известна работата, в която бях обвинен и осъден по всеобщо желание. Обаче бих ви помолил поне да повярвате, че съм благороден човек; това ще ми помогне да нося товара си.

Бърджес

— Още веднъж спасен. И то при такива условия! — Той хвърли писмото в огъня. — Аз... аз бих желал да съм мъртъв, Мери, бих желал да съм вън от всичко това.

— О, какви горчиви, горчиви дни, Едуард. Всички тези прояви, тъкмо поради самото си великодушие, удрят като с нож, така

дълбоко... и идват така бързо една подир друга!

Три дни преди изборите всеки от двете хиляди гласоподаватели получиха неочаквано по един ценен спомен — по една от всеизвестните фалшиви монети. На едната страна на монетата бяха изсечени думите: „ЗАБЕЛЕЖКАТА, КОЯТО НАПРАВИХ НА СТРАННИКА, БЕШЕ...“ А околоръст на другата страна се четеше: „ВЪРВИ СИ И СЕ ПОПРАВИ. (ПОДПИС) ПИНКЪРТЪН“. По този начин всичката останала смет от прословутата шега беше изсипана върху една-единствена глава и то с пагубно въздействие. Това съживи неотдавнашния голям смях и го стовари върху Пинкъртън; по този начин избирането на Харкнес се оказа съвсем лесна работа.

Двадесет и четири часа след като съпрузите Ричардсън получиха чековете, тяхната съвест взе да се успокоява; старата съпружеска двойка започна да се приучва да се примирява с греха, който двамата бяха извършили. Но сега им предстоеше да научат, че един грях може да донесе нови и реални ужаси, когато има възможност той да бъде открит. Това му придава нов, най-значителен и важен облик. Сутрешната проповед в черква следваше обикновения образец; в нея се казваха все същите стари неща по все същия стар начин. Те бяха ги чували хиляди пъти и бяха ги намирали безобидни, почти безсмислени, при които човек лесно можеше да си поспи; сега обаче работата беше друга: проповедта изглеждаше претоварена от обвинения; тя сякаш беше насочена специално и право към хора, които скриваха някакви смъртни грехове. След черква, веднага щом това беше възможно, те се измъкнаха от насъбралата се да ги поздрави тълпа и забързаха към къщи, смразени до кости, без сами да знаят от какво, обхванати от смътни, неясни, неопределени страхове. И случайно те зърнаха мистър Бърджес, когато завиваше зад един ъгъл. Той не обърна никакво внимание на кимването им! Не беше го забелязал; но те не знаеха това. Какво можеше да означава поведението му? Би могло да означава... би могло да означава... о, цяла дузина страшни неща. Възможно ли беше да е знаел, че Ричардс е могъл да го спаси от позора в онези минали времена и че мълчаливо е чакал случая да си оправи сметките с него? В къщи, обхванати от отчаяние, те започнаха да си въобразяват, че слугинята им може да е била в

съседната стая, когато Ричардс разкри пред жена си тайната, че е знаел за невинността на Бърджес. След това Ричардс започна да си въобразява, че тогава чул там шумолене на дреха; най-после вече беше *сигурен*, че го беше чул. Решиха да повикат по някакъв повод Сара и да наблюдават лицето ѝ; ако ги е издала пред мистър Бърджес, това щеше да проличи по държането ѝ. Те ѝ зададоха някакви въпроси — толкова случайни, несвързани и безцелни на вид въпроси, щото момичето се убеди, че внезапно дошлото богатство е повредило ума на двамата стари хора; острият и зорък поглед, който ѝ бяха отпразнили, я изплаши и това довърши работата. Тя се изчерви, обърка се, започна да нервничи, а за двамата стари хора това бяха явни признаци на виновност — виновност в нещо голямо и страшно: безсъмнено тя ги беше подслушвала и издала. Когато отново останаха сами, те започнаха да съчетават множество несвързани неща и от тази комбинация получиха страхотни резултати. Когато работите изглеждаха най-зле, Ричардс внезапно въздъхна и жена му запита:

— О, какво има? Какво има?

— Бележката... бележката на Бърджес! Езикът ѝ беше саркастичен, сега разбирам това. Той процитира: „В дъното на душата си вие не можете да ме уважавате, тъй като ви е *известна работата*, за която ме обвиняват.“ Господ да ми е на помощ, сега всичко е съвсем ясно! Той знае, че аз знам! Виждаш ли как ловко се е изразил. Това е било капан, а аз като същински глупак се улових в него. И, Мери?...

— О, ужасно е... знам какво ще кажеш... той не ти е върнал писмото с текста на дадената уж за проверка забележка.

— Да, той я е запазил, за да ни унищожи. Мери, той вече ни е изложил пред някои хора. Знам това... знам го много добре. Прочетох го по лицата на цяла дузина хора след черква. О, да, той не отговори на поздрава ни... знаеше си той много добре какво прави!

През нощта повикаха лекаря. Сутринта се разнесе новината, че двамата стари съпрузи са доста сериозно болни — поразени от изтощителното вълнение поради неочакваното им щастие, поздравленията и стоенето до късно, заяви докторът. Градът беше искрено разтревожен; защото сега тези стари хора бяха останали горедолу едничкото нещо, с което той можеше да се гордее.

Подир два дни съобщенията станаха по-тревожни. Двамата стари съпрузи не били на себе си и вършели странни неща. Според

показанията на болногледачките Ричардс показал чекове за 8 500 долара ли? Не, на удивителната стойност от 38 500 долара! Какво би могло да бъде обяснението на това огромно щастие?

На следния ден болногледачките съобщиха още новини, и то чудни. Били решили да скрият чековете, за да не ги сполети някаква беда; но когато ги потърсили, те били изчезнали изпод възглавницата на болния — напълно изчезнали. Болният казал:

— Оставете възглавниците на мира. Какво искате?

— Сметнахме, че ще е най-добре чековете да...

— Никога вече не ще ги видите — те са унищожени. Бяха дошли от сатаната. Видях върху тях печата на ада и разбрах, че са ми били изпратени, за да ме предадат на греха. — След това започнал да бълнува странни и ужасни неща, които не могли да се разберат ясно и които докторът ги посъветвал да не разправят.

Ричардс се оказа прав; чековете вече не излязоха на бял свят. Някоя от болногледачките трябва да е приказвала в съня си, защото след два дни забранените бълнувания станаха известни на целия град и те представляваха голяма изненада. Както изглеждаше и самият Ричардс бил претендент за чувала, но Бърджес бил скрил това, а после злонамерено го издал.

Хвърлиха това обвинение върху Бърджес, но той категорично го отхвърли и заяви, че не бива да се придава значение на бърбренето на един болен старец, който не е с ума си. Все пак подозрението си остана и породило много приказки.

След ден-два се съобщи, несвързаните признания на мисис Ричардс започнали да стават досущ като тези на съпруга ѝ. Подозрението се превърна в убеждение и гордостта на града от чистотата на единствения от непосрамените му изтъкнати граждани започна да намалява и гасне.

Изминаха още шест дни и пристигнаха нови съобщения. Двамата стари съпрузи били на умирање. Умът на Ричардс се проясни в последния му час и той изпрати да повикат Бърджес. Бърджес каза:

— Всички да излязат от стаята. Мисля, че той желае да ми каже нещо поверително.

— Не! — каза Ричардс. — Искам свидетели. Искам всички да чуете изповедта ми, за да умра като човек, а не като куче. Аз бях чист — изкуствено — подобно на останалите; и като тях пропаднах, когато

дойде изкушението. Сложих подписа си под една лъжа и предяхих претенции за проклетия чувал. Мистър Бърджес си спомни, че му бях направил веднъж услуга, и за благодарност (без да знае истинското положение) той скри писмото ми и ме спаси. Вие знаете в какво беше обвинен Бърджес преди много години. Единствено моите показания можеха да го оправдаят, но аз се показах страхливец и го оставих да понесе позора...

— Не... не... г-н Ричардс, вие...

— Моята слугиня му издала тайната ми...

— Никой нищо не ми е издавал...

— ... и тогава той направи нещо естествено и оправдано, разкая се за добрината, която ми бе сторил, като ме беше прикрил и ме изложи... както си заслужавах...

— Нищо подобно!... Заклевам се...

— От цялото си сърце му прощавам.

Прочувствените протести на Бърджес бяха отправени към глухи уши; умирацията си отиде, без да разбере, че още веднъж бе сторил зло на клетия Бърджес. Старата съпруга се помина същата нощ.

И последният от свещените деветнадесет бе паднал жертва на дяволския чувал; градът бе оголен и от последния парцал на древната си слава. Траурът му не беше параден, обаче беше дълбок.

Чрез законодателен акт — благодарение на молби и петиции — на Хадлибърг бе позволено да промени името си (няма значение как — аз няма да го издам) и да премахне една дума от своя девиз, който дълги поколения наред беше красил официалния печат на града.

Той е отново честен град и онзи, който иска да го завари задрямал над славата си, ще трябва да стане много рано.

Старият девиз

Новият девиз

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.